।अथ सूचिपत्रम् प्रथमं आत्मलक्षण-
णिय कथनं १ द्वितीयं नामकरणा-
दिविधिः ॥२॥ तृतीयं चौलोप-
नयनादिविधिः ३ चतुर्थे गर्भा-
धानं पुंसवनादि सीमन्तोन्नयन-
कथनं ॥४॥ पंचमे स्त्रीणां ध-
र्मप्रायश्चित्तं ५ ॥ षष्ठे भगवत्स-
माराधनं ६ ॥ सप्तमे श्राद्ध-
प्रकरणम् ७ ॥ अष्टमे अशुद्धि-
प्रकरणम् ८ ॥ नवमे विष्णुप्र-
तिष्ठाविधिकथनम् ९ ॥
इति श्री कपिष्ठलस्मृतौ नवमो-
ध्यायः समाप्तः ९ ॥

वै०स्म०
१

के२

श्री गणेशाय नमः ॥ गुरुमिक्ष्वाकुवंशस्य वसिष्ठं ब्रह्मसंभवं । पप्रच्छुर्मुनयः सर्वे पराशरपुरो...
गाश्चोक्ता यत्तु दानव्रतादयः वर्णाश्रमाणां कर्त्तव्याः नित्यनैमित्तिकक्रियाः क...
कथ्याश्रयः वैष्णवानां मुनिश्रेष्ठ ब्रूहि सर्वमशेषतः व उ वा शृणुध्वं मुनयः सर्वे सर्वधर्मं सनातनं वै...
विप्राणां यच्छ्रेष्ठाचरणं शुभं सर्गादौ ब्राह्मणाः सृष्टा वैष्णवा ब्रह्मनोदिताः स्वरचनयावर्णाः ब्राह्मणादि...
तस्माद्वै वैष्णवा विप्राः प्रकृत्या द्विजसत्तमाः अवैष्णवत्वं विप्राणां महापातकसंमितं अवैष्णवत्वं यो...
मस्तु गर्हितः रौरवं नरकं प्राप्य चाण्डालीयोनिमाप्नुयात् नित्यनैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं कर्म निर्दिष्टं अ...
विप्राणां कर्म तन्निष्फलं भवेत् श्रीमद्वाविष्णुमन्त्रेण सनदीक्षितः साधारणसह ... जानां...
जः यो विष्णुरोषमात्मानं मन्यते ... सं याति चाण्डालो महापापी रौरवं नरकं व्रजेत् अवैष्णवत्वं विप्राणाम...
ल्मनासनं कारणं तस्मात् वैष्णवत्वं विप्राणां कथितं द्विजे अवैष्णवो द्विजो विप्र हितं ... मदादेशं अवैष्णवस...
रुते ताम्रभाजनाचारस्ते कुले ... वासुदेवस्य सर्वलोकेश्वरस्य ये षां हि नरके वासः कल्पायुत ...
तुर्वेदी च यो विप्रो वासुदेवं न विन्दते वेदभारसमाक्रान्तः स वै ब्राह्मणगर्दभः तस्माद्वैष्णवत्वं न ब्राह्म...
... निहीयते वैष्णवत्वेन संसिद्धिं लभते नात्र संशयः नारायणः परं ब्रह्म सर्वेषां नास्ति दैवतं सोमसूर्याग्नयो देवाः...
विप्राणां विशामपि शूद्रादीनां तदूर्ध्वं पाः अर्चनीयाः प्रकीर्तिताः तत्तुल्यं च न येषां कपुराणेषु स्मृतिष्वपि राम:
तद्ब्रह्मत्वाविषयमेवमाह प्रजापतिः स्वजार्चनेविपुरुं च पद्मपुराणेषु गीयते तत्र विंदभारदैजातीनां नैतरैर्ह्यते १

धां

व.स्मृ. पश्चात्तमालंतुपवित्रंदेवोपाकेरवैष्णवस्य सदाख्यायोहरेसंवेधवेदन... [illegible] स्वविधानयोर्नुकूर्द... [illegible]
२ नोर्वकुत्सल्यो कलस्त्रापत्यमर्त्येषु पश्चादिष्यापिमुक्तये सपुत्रपशुदारभांतानान्नरानानां... [illegible] कृतः कौचः पश्चा
नो चेत नो चे वैष्णवनामलक्ष्म च शंखचक्रे स्फुटीकुर्यात्प्रतनेवा हृत्सल्यो ... [illegible]
लिचोदनात् होमाग्निनैवसंतप्तचक्रमादायवैष्णवः देवतावाहः मूलंतु ... कर्मसमाचरेत् जिह्विनाधारयि...
वपवित्रं चक्रमुत्तमं सततस्वैष्णवपानिनान्यथाद्विजसत्तमाः तस्मात्विधिवच्चक्रंधारयित्वास्वदर्शने पञ्चा व
२ संस्काराणकर्माणिकुर्वीतद्विजसत्तमः चक्रस्यधारणेकालंब्राह्मणानांविदुर्बुधाः जातकर्मणिकुर्याद्व
श्चौलोपनयनेपित्रा मंत्राध्यपनकालेवाचक्रंधार्यंविधानतः अथवा विधिवच्चक्रंपदिकर्मसमा...
निषुत्तलेतुमवैस्वं मिथ्यामूर्तंद्विजोत्तमः इतिसौनकिप्रसूतौ ब्राह्मणस्वनुपकपनेनामग्रयमोध्याप...व
पक्वचुः भगवन्नृहिविप्राणांजातकर्मादिसंक्रियाः नित्यनैमित्तिकंकर्मविस्तरज्ञाविधिपरं ग्राच...वित्स
रोवसर्वधर्मभेषतः वसिष्ठवोउच श्रृणुध्वंमनयः सर्वेब्राह्मणानांविशेषतः २ वक्ष्यामिजातक...स
श्रमेवविधानतः जातेपुत्रेपितास्नात्वापुत्रंदृष्ट्वाशरणान्तरः ३ मुख्यतेपैरकातस्मात्सघपद्विजोत्तमाः तत्र राम:
दानंप्रकुर्वीतयथाज्ञानानुसारतः धपकादृशेहि संज्ञाहमगलंस्नानमाचरेत् तत्सूतिकनिहृत्यर्थस्य २

तस्मात् त्रिपुण्ड्रं विप्राणां न धार्यं मुनिसत्तम : यदा स्नानाद्विनिर्मुक्तः पवित्रास्तेन संशयः ऊर्ध्वपुण्ड्रं विप्राणां सर्वदा

प्र २ कृति चोदितं ऊर्ध्वपुण्ड्रो मृदं शुभ्रो ललाटे यस्य दृश्यते सर्वथा पवित्रश्चाप्यासु याति हरिमंदिरं स्नानं दानं तपो हो

मस्वाध्यायः पितृतर्पणं भस्मी भवति तत्सर्वमूर्ध्वपुण्ड्रं विना कृतं मम स्वामि वीतरागे रत्ने मे तेसमम [illegible] : ऊ

र्ध्वपुण्ड्रहरेः पुनात्ता त्रियाधिरलंकृतं ब्रासरोनैवमस्यां नं भस्मतन्न चेद्दनं यथंवुद्धात्रु विमृपा स्वापद्विजे प्र ४

मवेत्तसः न त्रिपुण्ड्रं द्विजैर्धार्यं न यत्ती कारमेव च न चान्यदेवताभक्तिरापयपपिकं दायनं यत्नेन [illegible]

स्न्यस्वतं तेराग्रयनयेत् भवेयुनि षफलात्तस्य यन्न दानादिसत्क्रियाः अगभावेनदेवानां [illegible]

ध्यात्वे स्वतंत्रवृत्यापंकुर्यात् ... नरकं व्रजेत् तस्मात्तु ब्राह्मणो नित्यं यत्नेन चैव हरिं [illegible]

स५ वेनदेवताः परितोषयेत् अवैष्णवस्तु यो विप्रः चांडालो धनः स्मृतः न तेन सह भोक्तव्यं माया यापिक

दाचन सद्दर्शनोर्ध्वपुण्ड्राणां धारणाच्च परमं स्मृतं तन्मंत्राध्ययनं चैव तदीयाराधनं तथा नित्यमाराधनं नि

ध्यानं होमो जपस्तथा तत्कथा श्रवणं चैव तन्नामस्तोत्रकीर्तनं तत्याद्दती यसेवा चैव [illegible]

जनं शालग्रामस्यपुरतो नर्तनं गीतवादनं तल्लीलायठनं चैव तदन्या नाम [illegible] ... ज [illegible] दिना त

तायतामनामयं सर्वे भवाम वैष्णवः सर्वलोकेषु पूजितः ललाटे चोर्ध्वपु ... तिद्यापि राम:

तरैर्दुधाते १

प्रा

व०स्मृ० येनदेवादिमंत्रेणचार्चयेद्दैवतेशुभे: वैश्ववैश्वेवसैस्तकैश्चकुर्यात्संमार्जनादि [illegible] दर्भै [illegible]
३ सरंवयं मृद्भिस्त्वविनिक्षिप्य जयेच्च दशाक्षरं षडक्षरेणमंत्रेणकुशै: समार्जयेत्तद् [illegible] तः दर्भ्यो
देसवंपापनाशनं मासेश्चवत्सरेश्चैवमूर्तिमिमांदमेरुतं आरभ्यमार्गशीर्षेतु केशवाद्यैरधीश्वरं मासयं
म स्तुपोजातस्तस्यतन्नामकीर्तितं तस्यनेसौगिकंनामवैभवंतुविधीयते अन्यानिचैवनामानि [illegible]
उपमंवैभवंनामसर्ववैराग्यकीर्तितं नचैववैभवंनामयस्यवेद्विजसत्तमा अनामकःसांदिग्धः सर्वकर्मा
सुगादितः सर्वहिनामकरणंतस्यद्विजसत्तमः जातकर्मणिसंप्राप्ते तुविलास्यकर्णादिधारणं चौलोपनय
3 नेचापितन्नमंत्रोच्चपनेपिवा विधिनावैभवंचक्रेधारणकलादिजातमाः कर्मकुर्यात्ततपुष्पकाञ्चौ तस्मात्विधानतः
इतिश्रीवसिष्ठस्मृतौनामकरणादिविधिर्नामाद्वितीयोध्यायः २ वसिष्ठउवाच अथमासचतुष्टयेलग्नेहनिश्चित्य
येतिथौ स्नात्वासमलंकृत्यस्वस्तिवाचनमाचरेत् अर्चयेत्पुत्रोविष्णुकमलेश्च स्तुत्वामनैः कदलीफलैः
पुष्पैर्दध्यन्नंचनिवेदयेत् सहस्रनामभिस्तुत्वानमस्कृत्वाचवैभवं पुरतोवासुदेवस्यहोमकुर्या [illegible]
नतः आपगोरितिमंत्रेणाहे सप्तविंशतिद्विगुणा पंशमात्रेणामूलंनदध्यन्नं जुहुयाद्द्विजः ततः कमंडलवि [illegible]
लासयज्ञयमुक्ष्ट हिरण्मयवपुर्देवंप्रावरंगदाधरं यज्ञात्मनस्यदेवस्य सर्वामरराज्ञापितं कुमारमोदयेत्तं राम:
तुंजयनेस्यदैवतं चित्रंदेवानामितिचजपित्वाध्यंनिवेदयेत् मित्रस्यत्वेतिजपित्वानमस्कृत्यदिवाकरं ३

ऐरुञ्जयेत्सुरतो हरे १२ षडक्षरेणाममंत्रेणा...
पिल्वाविधानतः जपं कुर्यात्ततः पश्चाद्दश
सहस्रं ५

सिबानैवेमाचरेत् एवं सर्वैर्ब्राह्मणैः सार्द्धमर्चयेत्सुरेश्वरं स्तुयुष्यमेड्योमयाविवानखंजसोमितं ६ अर्चयेत्सुपुष्पा
चैर्धूपदीपैर्निवेदनैः आराधनं ततः कुर्याद्विस्त्यपरःमनः ७ नैवेद्यां कारयेच्छुक्लांचैरोपयाणावेफमनः षट्कोणे
समापुत्रं षट्कनारं समन्विते ८ मध्ये शरावसंयुक्तं वह्निवस्तुधनेयुते मूलमंत्रेणासंयुक्तं मंत्रं वेकामिहोच्यते ९
तत्रीनसंयुक्तं शारवकुर्याद्विचक्षणः आप्यपंचामृतैः शुद्धैरर्चयेत्सुरतो हरेः ध्यात्वा सुवर्णेन तास्मिन्सहस्रारमहाज
सकोटिसूर्यसमप्रख्यं तेजसाभुवनत्रयं ११ एवं यंतं सहस्रारं सर्वमंत्रमयं विन्ते ध्यात्वा दिव्यसहस्रारमय
षट्सहस्रं तु वा जप्त्वा पश्चाद्धोमं समाचरेत् क्षुमात्रे चतुर्हस्ते गोमयेनाथवारिणा १४ उपलिप्ते स्थंडिले तु वे
चो) संस्पृशा मे तस्मिन्तु लिखेत् वेले तं समिधा चाग्निजातयः १९ तन्मध्ये ग्निं प्रतिष्ठाप्य स्वगृह्योक्तविधानतः ...स्तो ऋ
एवं वैराइध्मदानं समाचरेत् आगणवाज्यभागोचरं बाहोमं समाचरेत् ...त्वा वाहयेत्... चै तपा
प्रजापतेनेति ऋचं विश्वेदेवास इत्यृचं त्वया वहं समिद्धति सुहुत्या सुत्य चैव द्विजः पश्चात् वैष्णवं सहस्रं मंत्र...
काष्टकैः पवित्रं त इति ... होमं समाचरेत् विष्णोरराटमसीति वै नैद्वादशैतिराशि एवं मासेन होतव्यं ...
दो) :प्रणवपूर्वकैः पश्चात्सुवर्णेन तस्मिन्  ...विनिक्षिपेत् षडक्षरेणा होतव्यं ...विशति... दि
चतुर्जे पश्चात् ...दद्यात् वामांगप्रदेशत्यश्चा... नैवद्विजोत्तमः ...
ततस्विष्ठ कृतं तु होमशेषं समापयेत् ... मंत्रपित्वा विचक्षणः ... तिथ्यां पि ... रामः
...तरेद्वाने १
...

वं.स्म. हीत्वा कांस्यपात्र [illegible] के श्रौत [illegible] तिद्ध [illegible] दवा

६ त्रास्त्र कोमलाग्र ब्रह्मस्थद्विजहस्तेन प्राहयेत्तु समाहितः कुमारं मातृहस्तेन संस्थितं शायंदेशि [illegible] गोपद्धा

मारभ्य शिरसि त्रिश्च दद्वि [illegible] नवनीत दधिस्न स्वाकेप्रान [illegible] स्यावलोकयेत् अदितिः केशान्वपत्वित्यावपतृंदं

देत्युपस्पृशेत् ओषधि त्वौषधीश्च संस्पृश्य च पुनः पुनः पश्चात्तिस्त्रृतुरंशा स्वाहितिरिति जपेद्बुधः येनावपावि

तेतिमंत्रेण भित्तु त्वग्निश्च त्रिमिश्च तु प्रापयेत् कासहकेशान् छिन्नांश्च न्यसेन्मातृहस्तयेतान्मानुडुह गोमयपिंडे

पेत् येनधातेतिमंत्रेण द्वितीयं नापयेत्तरा स्वततो पयसा येपेनस्पृयतिवेजयेत् सर्वमंत्रैस्ततः पश्चात्तैर्वापयेत्तु समा

4 हितः सर्वं तु तत्तः पक्षे त्रिमिमंत्रैस्तु वापयेत् पत्सुरेणेतिमंत्रेण दंधारावि मृद्य च नापितेन ततः पश्चात्कार

येत्क्षौरनापनं पदैवकालधर्मं च तथा चैतत्कारयेत् शीनाभिंवापयेद्दिरन्ते कृत्य यथा द्विशिष्टं जगत्सरान्ते

जपेत्पश्चात्तद्दिरूपयितृदैवताः स्वं यथा कुलधौलकर्तव्यमुनिपुंगवाः तस्मीमता क्रियाः स्त्रीणां विवाहस्तस्स

र्वकः अथ नादशमे वर्षे ब्राह्मणस्योपनयनेऽन्यनेजन्मास्मैवाकर्तव्यं तस्यैवाद्दंसुपचमे द्विजः कुर्यात्कुमारस्यैनत्रैस

त्रस्य धारणं स्नात्वा परेद्युः पूर्वाह्णे लंतत्कुलपनोबुधः विस्तुंसंपद्ययेद्देवं कार्वीरैस्तु गन्धिभिः शाल्योदनेक्षीरै

नैवेद्यं च समर्पयेत् धूपं दीपं च [illegible] तां वस्त्रं नर्तनं गीतवादनं प्रदक्षिणां नमस्कारं कुर्याद्भक्तिसमन्वितः ततो देव

स्य पुरतो होमं कुर्याद्विधानतः कुमारं वापयित्वाग्रे सुस्नातं समलंकृतं शुभे मुहूर्ते विमले निवेश्य स्वस्य दक्षि राम:

णे अग्निसंस्थापनं कुर्याद्दु पलेपादि पूर्ववत् कुर्यादाघारपर्यंतं इध्मादानादिपूर्वकं जातकर्मण्यभावे ४

ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात् प्रातर्याद्धात्रिदर्वितराग् स्वैर्महानिष्क मरालिप्रिभैः कुर्याद्द्विजोत्तमाः। अथान्नप्राशनं
कुर्यात्षष्ठे मासे विधानतः। विप्राद्यैर्हरितैरक्षतैर्यैः कुसुमैर्दलैः। शर्कराज्यसमोपेतं पायसं च निवेदयेत्। होमं कुर्या
द्विधिवद्दिधि दानादिपूर्वकं। पायसेनैव होतव्यमाज्येन मधुना सह। हव्यत्यचर्येत् ब्रह्म [illegible] जुहुयात्सुसमाहितः।
धिपायसं [illegible] केन गायत्र्यावेक्ष्यैवेन च प्राजापत्येन सावित्रि होमं [illegible] समापयेत्। जाते चयोस्तु [illegible] केन मस्तु [illegible] जना
र्दनं [illegible] वदितपश्चात् [illegible] भेयान्ने निनि [illegible] दध्याज्यमाक्षिकैर्युक्तं [illegible] रताहरे होम्य चान्नप्राशनं
इति मंत्रेण प्राशयेत्। [illegible] विप्रांश्च भोजयेद्विद्वान् आशीर्भिरभिनंदयेत्। अथ [illegible] मासि कुर्याद्धि [illegible] जानि धान
सेवितैः कुसुमैर्दलैः। पूजयेत्तु [illegible] शर्कराज्येन संयुतान्। पूपानि च निवेदयेत् [illegible] नीराजनं कुर्या
द्दुग्धान्नरसहस्रकैः। गीतनृत्यं च वाद्यं च कुर्यात् [illegible] तथा [illegible] केन [illegible] नृत्यं च [illegible] द
२॥१॥५ ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः। तृतीये वत्सरे चौलं कुर्याद्ग्र [illegible] विधानतः। नांदीमुखान्समभ्यर्च्य पूर्वं पितॄन् [illegible] तान्
वें५ द्विः कुर्वीत स्वस्तिवाचनपूर्वकं [illegible] पुष्पैः [illegible] शर्कराज्येन संयुतं [illegible] निवेदये
त् [illegible] जयेच्च [illegible] दशान्तरे [illegible] तिमिरे [illegible] पामे [illegible] सक
न्यविधिपूर्वकं [illegible] तरत [illegible] गोमयक्रमात् ब्रीहिपूर्वा [illegible] न [illegible]
न्यचनि [illegible] विधायच [illegible] पुष्पाद्भिः त्रिभिश्च जुहुयात् [illegible] प्राजापत्य [illegible]
भिर्भिः प्रीतास्समुदकं [illegible] संपोजयेत्ततः [illegible] पवित्ति [illegible] नैव नीतं [illegible]

ब्र०सं० कर्तव्यैव च अतत्वा सत्यनयोरेषि चामीति कुर्यान्मादि त्वगांतमः अग्नोप्रताप्य हस्तौ [illegible]
५ रामेत्यस्मादाचार्यस्य समाहितः जात्वा चैव यसिस ग्र मद्व हि मंत्रमेत्रि त्र [illegible]
त्वादहिताकुं अचार्यस्तु त्रविन्मंत्रपथाविध्युक्तमागतः सम्मार्ज्य तीसप्तरीवागायत्रीशिरसा सह आतं च विसृगा
पश्रीह्रदशारोमनुतथा अध्यापयेद्विधानेन शौचाचारांश्च शिक्षयेत होमशेषं समाप्याथ चरेद्भैक्षं द्विजेषु तु स्व
गोरीयेच काश्चैवाप्त भयात्रेसुभान्विताः अ प्रत्यस्थापनादिप्राङ्मुखो पात्रमतद्गुत्वान मात भिक्षां गदे हातिया चये
द्विनया वितः अनिषेध चविधुक्त चरेद्वै त्ववसमाहितः भिक्षां लब्ध्वा च पट्टमध्येयं गुरवे विनिवेदयेत् तया स्तमवपुर्यंतु मासात गुरुत्वा
सह स्वमपत्रमितरा यो होमभुक्तोदनं चरेत् स्व पयित्वा नरं तत्र भिक्षां लब्ध्वा प्रतडुले: तस्मिन्नग्नौ जुहोत व्यामिध्म ब्र०१
दानादि पर्वके सहस्त्यतिमस्तुतमितिसावित्र्याश्च ततः परं अभिमृश्याथ तितर्पा च स्वगा जुहुयात्क्रमात् ततः स्वि
ष्टकृतादीनि होमशेषं समापयेत् ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्दाशीर्भिरभिनंदितः आचार्यस्तामनुज्ञातो भुंजीत नि
यतो व्रती त्रिरात्रे संप्रहे दग्निमाचार्यो नियतः शुचि संप्राप्ते च चतुर्थेह्नि ग्रामान्निष्क्रम्य चैव हि तदग्निसहितो गत्वा प्रा
गुदीचीं दिशं नयेत् पालाशं वा कुशस्तंबं समक्षं त्वनाससमाविशेत् तत्र संपूजयेद्देवानुदकुंभं हृतास्तने पालाशं चोपवा
रैस्तु गंधपुष्पाक्षतादिभिः पालाशे पूजयेद्भक्त्या विश्वरूपमनुस्मरन् पुरतो देवतास्तत्र पूजनीयास्व नामभिः श्रद्धा मे
च सावित्री तथा प्रज्ञा च धारणा सतानुद्दिश्य होतव्या आज्यमिध्मादि पूर्वकं ततः स्वस्त्यानाकृत्वा होमशेषं समापये राम:
त् तास्तेऽश्ववतिमंत्रेरा नम स्कृत्वापि सर्जयेत् तमग्निमुत्सृजेनत्र नव दंडाजिनानि च धारयेत्सर्वं बन्मंत्रेरा चांतः प्रयतः ५

वैश्यो वैणवीं ज्ञाविपामित्युचातथा एवमेतैतिच मंत्रेण पालाशं दंडमेव च मदधृग्ने
शाचतथा ऊर्ध्वपुंड्रं च धारयेत् २

तु

तुविलोमश्च कादिधारणं अनेनैव विधानेन पश्चात्कर्म समाचरेत् उपवीतं तथा वस्त्रमेणं चोत्तरीयकं मेखलां चैव दं
डं च धारयेद्विधिवद्द्विजः यज्ञोपवीतं तत्तु त्रिगुणमध्याहृतं त्रिवृत्तं ग्रंथिसंयुक्तं नत्वा विप्रो [illegible] तथा
वीतं च धारयेत् एतस्मिन्नवसरे मंत्रेणैव समंत्रकं अस्य [illegible] धारयेद् एणमाजिनं मेखलां [illegible]
मभिः केशवादिभिश्च यथा सत्यं द्विजोत्तमा [illegible] सौम्यसुयाश्च सुमनोहरं मध्ये [illegible] श्रीपदाकृति
कं हरेः ललाटे केशवं ध्यायेन्नारायणमथोदरे वक्षस्थले माधवं च गोविंदं कंठकूवरे विष्णुं च दक्षिणे [illegible]
के मधुसूदनं त्रिविक्रमं कंधरे तु वामनं [illegible] श्रीधरं बाहुके वामे हृषीकेशं तु कंधरे [illegible] पद्मनाभं च पृष्ठे
नि) वे) दामोदरं तथा तत्सर्वालंकारेण [illegible] सांतरालेषु [illegible] श्रीविष्णुधामनि हरिर्जायेत् सम्यक् [illegible]
तराधारयेद्बुधः [illegible] ततः प्रधानहोमं च कुर्वीत द्विजसत्तमा [illegible]
डु पान्मंत्रेराज्येनैव द्विजोत्तमा [illegible] ततो गुरुः आत्मनो [illegible] कुर्यात् [illegible]
सास्मरेत् ततः सावित्रीं [illegible] कुमारस्य [illegible] देवस्य त्वेति मंत्रेण
गृहीत्वा दक्षिणे करे [illegible] सुमनासा ससमरे [illegible] सावित्रीं विष्णुगायत्रीं मूलमंत्रं च सस्मरेत्
नारायणं जगन्नाथं स्वगुरुं मनसा स्मरन् आदित्यमंडलांतस्थं ध्यात्वा विष्णुं सनातनं [illegible]
शुचिर्भूदित्य वा [illegible] पश्चात् शेषं कर्म समाचरेत् [illegible]
रेणार्द्रेणैव कुर्याद्धिति समूहनं [illegible] समिधमादध्याद् [illegible] हुतासने [illegible]

सां

वृ॰स्म॰ मध्येमेन परिजप्य हृदयंगताभिरद्भिर्द्विः संशोध्यापश्च पश्चात् स्नानमेवैतैर्मंत्रैर्मार्जनं चा[illegible] मुंचद्धे नामिमंत्र
६ तस्मिन्ध्यायेत्सनातनं अनंतभोगपर्यंकेशयानं परमपासरः ध्यात्वा निमज्ज्य देवमग्नि[illegible] मुमर
त्वनुजपेद् अप्सु निमज्ज्यैव उत्थायाचम्य विधिवद्देवर्षीस्तर्पयेत्ततः उत्तीर्य वस्त्रं निष्पीड्य पुनराचमनं चरेत् आच्छाद्य धौतव ग्र॰
स्त्रं पुनराचमनं चरेत् धृतोर्ध्वपुंड्रो देहस्तु पवित्रकरएव च उपासीत ततः संध्यां प्रागुक्तवाद् उक्त्वा पिबा गतजानुकरी
भूत्वा प्राणायामान्समाचरेत् सव्याहृतीं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह सकृत्स्मरणाद् एषां हि नाशं यान्ति अघानि वा का॰५
मनासापुटेनैव वायुमापूरयेत्ततः नैषैवत्कुंभकं कृत्वा रेचयेद्देशोनत्व प्राणायाम एषयकृत्वा संध्या होमजपादिषु
८ व्याहृतीनां तु सर्वासां ऋषिश्चैव प्रजापतिः छंदश्च देवी गायत्री परमात्मा च देवता ब्रह्मर्षि चैव गायत्री सवितादेव
तास्मृता एवं सा त्वा विधाने प्राणायामान्समाचरेत् आपोहिष्ठेति मंत्रेण मार्जयेत्तु कुशेन च सर्वपापं प्रमति मंत्रेणाम
नं उपित्वापिवेदयः मंत्रत्नेन च प्राश्य पश्चादाचमनं चरेत् आपोहिष्ठेति सूक्तेन पूतः समार्जयेत्ततः उत्थायार्कं प्रति प्र
तेन गायत्र्या अंजलिं द्विजः आदित्यमंडलांतस्थं ध्यात्वा विष्णुं सनातनं शुद्धस्फटिकवर्णाभं कोमलांगपदांबु
तं सुस्निग्धनीलकेशाढ्यं रत्नकुंडलशोभितं पद्मासनस्थं देवेशं मुक्तादामविभूषितं सुलक्ष्मीत्याश्वरधम्तु
गंधानुलेपनं वामांगस्थश्रिया युक्तं ध्यात्वा मंत्रं जपेद्बुधः सावित्रीमंत्ररत्नं च जपेदष्टोत्तरं शतं उद्दुत्यानि ग्राम॰ ६
तं केन उपस्थाय विसर्जयेत् वैष्णवेषु च विप्रेषु भिक्षाचरणमाचरेत् तद्ग्रामे तण्डुलश्लेषु तंडुलानीतरेषु वा आ

देनं तस्यार्थं च निवेदयेत्ताः॥ समुद्रस्याश्च संसर्गि ...दिवं तं मन्त्रद्वयं च साचित्रीशिष्यमध्यापयेद्गुरुः॥२

वं।

शुचिः सर्वसमाप्य वेदपक्षादि जानं संभोजयेन्नतः। उदिश्य देवतास्तत्र यजेयेत्तु सुवासिनी। एवं कृत्वा विधिनेन गृहा
न् गत्वे ततः परं शौचादिकं समाचारमाचरेत्। त्रिसंध्यं द्वयं वेदमध्याप्ययेत्॥ ... श्रीचार्यो धीनं इति स्त्र ... 
तं चरेत् प्रति वेदं द्वादशाहमहद्वये चरुकमेव च अर्थं चापि चरे ... कर्म यथाशास्त्रो ... मार्गिनः स्त्रीसंगं चैव तांबूलं गंधमाल्यांजनं
रा.४ तथा घृतं स्तेयं गोहिंसा परमिथ्यो पवादनं मधुमांसाशनं चैव कौटिल्यं परुषं वचः। कांस्ये भोजनं चैव नृत्यं चैव तथा ... 
नि सर्वं कर्माणि वर्जयेद्द्विजसत्तम। मौंजीबंधनमारभ्य शौचाचारमाचरेत् अरोयद्दिसिरो ... 
राम् ... रोदस्तुरेवा नापि वि... ... सर्वे तु धः ... ग्रामिस्त्रोरां ... पथ्या ... शुद्धं शुरुः ... तड्डितः शौचं कुर्याद्दि
प्रकारतः ... मृत्तेरद्वियथासंख्यं शुद्धं शोधयेत् अर्धं ... त्ति ... मृत्तं जलेः गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्यात्
थविधिः अपाने ... शौ ... नेपद्द मृत्तिकाः वामहस्ते दशो ... उभयोः सप्तमृत्तिका। तथा त्रिभिः ... 
तानं ... त्रिभिर्लिंगकरे तद्वदुभयोर्मृ द्वयस्मृते ... पादयोर्मृ ... गुरोः स्मृते अधोवायुविसर्गे ... शौच
वदाचरेत् स्त्रीशुद्राणां तदर्धं च शौचं प्रोक्तं मनीषिभिः ... यतीनां ... शौच
तद्गुरोः स्मृतं (अन्येनेयमध्यमं विघातो) कृत्वा शौचं विधानेन ... पादकौ ... 
नः प्राग्वा ... तीर्थेन नित्यमाचमनं चरेत् अंगुष्ठमूलं ब्राह्मस्यात् प्राजापत्यं कनिष्ठिके ... 
यं देवतं स्मृतं अन्येनेयमध्यमं विघातो ... जोत्तमाः प्राजापत्यात् तु ... 

च.स्मृ. शक्त्या स्वाध्यायाध्ययनं तत्र: अचोदितोऽपि गुरुणा नित्यं स्वाध्यायीत नियतेन्द्रियः अग्निकार्यमनेनयमाध्यानं अथ चरेत्
७ सर्वं प्रतिदिनं कुर्याद्ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः वेदव्रतानि तत्काले कुर्याच्छक्त्यानुपालयेत् अध्यापनमुपाकर्म अथा
वस्यं गुरवे पिता इत्ते चैवमधिमावे वाय चस्याः स्वयं पिता नदीं गत्वा तु प्रत्यहं गुरुणा सहितो व्रती त
त्र स्नानविधानेन तर्पयेद्देवतान्पितॄन् अर्चयित्वाऽथ चोदितो हरिं सर्वगतं तथा पवित्रः प्रयतो भूत्वा ब्रह्मसूत्रमा
दाते विमलान्युपनीतानि यथा देवा परां गति ग्राक राज्यसमापन्न कृत्वा घनिवेदयेत् अनन्तरं सहस्र
च तु जपेद्दशावरमन्त्र तत्र प्रायश्चित्तं पले पादियूर्वकं दध्योदान्यमग्नौ हुत्वा होमं समापयेत् अनुमेधा
7 च सावित्रीं तथा पुत्रश्चाव धारणा एतान्मन्त्रान्द्विषु यदे तत्र्यं सर्वं साज्यं समग्रा कोरे मेऽलाम्या चक्रम्पा च तत्केषि
अकाशके नत्विश्वकृत्वा होमं शेषं समापयेत् उपवीतानि दिव्यस्य दद्यादक्षिणं तदनन्तरं अथवा विप्राविदा [illegible]
वादाघाद्वृता देवस्यप्रा ङ्गि गा: कृत्वा धूपधूप पा धेनं वै घैविविधैस्तथा पूजयित्वा विधानेन नवं स्वयमति
मान् स्थापितस्य विप्रा रोद्रा स्तरोभ्यानिवेदयेत् धारयेद्धु वितानि पूर्वैः सह समाहितः आचम्य तर्पयेद्देवा
न् दीक्षितत्रविधानतः प्राग्रेषु कुशेष्वेवं आसीनः पुरतो हरेः वेदानध्यापयेत्तत्र सांगोपांगान्समन्वितान् समाप्तिश्चापि तत्रातु
ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः तदा प्रभृति वै शिष्यान्नित्यमध्यापयेद्गुरुः नाधीयीत तथा रात्रौ तस्मिन्मासे द्विजोत्तम
पंचदश्यां च तद्दश्यां अष्टम्यां राहुसूतके ऋतुसंधिषु भुक्त्वा वा श्राद्धे तु प्रतिगृह्य वा संध्यागर्जितनिर्घाताद्भूकम्पोल्का
निपातने सामान्यवेदं ह्यनिशं मरण्यकमधीत्य च अहं च तद्दहोरात्रं शिष्यर्त्विग्गुरु बन्धुषु अकालवर्षे नध्यायं

मधुपिंगलहस्तो यास्याः षड्यतिरिति ताः दिषु इन्द्राजिनोपवीतानि मेखलानि च धारयेत्‌ । मितालवंतु यद्भूमाचार्य
यनिवेदयेत्‌ तस्य प्रसादं ग्रेराणाभुंजीत तन्दन्नत्तया शुभे पात्रे च सम्यक्‌ आगाय त्या चाभिमंत्रयेत्‌ सत्यं त्वर्तेन प
रिषिंचामीति च प्रदक्षिणं परिषिंचाज्जलेन च यथाविधि समं सर्वैः पंच प्राणाहुतीर्हुत्वा पात्र्यं चैवाहुतं पंकमान्‌ ध्यायं
ज्ञात्वा पाङ्मुखो देवं ततो भुंजीत वाग्यतः अमृतापिधानमसीत्यपः प्राश्य विचक्षणाः किंचिदुच्छिष्टमादाय सोदकं निवे
पेद्भुवि रौरवे पुण्यनिलये पद्मार्बुदनिवासिनां अर्थिनामुदकं नित्यमुक्तमव्यमुपतिष्ठत्‌ ततः उत्था न्यस्तो येनम्‌ [illegible] हस्तौ नच
मृदा सह दंतान्‌ काष्ठेन संशोध्य गण्डूषैर्द्वादशभिः कृत्वा न्यस्तौ पादौ च सम्यग्‌ [illegible] आचमनं चरेत्‌ [illegible] तेन
मिष्टान्नं च विष्णुध्यानं यावदस्तमयपर्यंतं तावद्वेदाध्ययनमुक्त्वा अस्तंगते दिनकरे संध्यायां वेदाचरेत्‌ शौचाचमनस्ना
नादि यथाविधि समाचरेत्‌ शीतोदकेन त्वथ वा कुष्णवाल्कु पादुपेन वारिणा मन्त्रद्वयेनाभिमंत्र्य स्नानं तत्कमन्त्रद्वयं शुचि
वस्त्रधारस्य माचम्य नियतात्मवान्‌ ततो ऽष्टपुष्टकोरेषु संध्यां कुर्यात्‌ यथाविधिः ज्ञानानामप्राविष्टव [illegible]
येतः अग्निश्चेतिमंत्रेण प्राशयेच्चाचमनं चरेत्‌ पुनः समार्जनं कृत्वा पुष्पांजलिं निवेदयेत्‌ उपस्थायमंडले ध्यायेच्चा
सर्वे वसनातनं नीलोत्पलदलश्यामं रक्तांबरस्रग्लोचनं प्रसन्नासिपद्माङ्कं [illegible] पीतवस्त्रं चतुर्भुजं पद्मनाभमित्य
पुरुकं ध्यायेत्सवितृमण्डले दद्यादर्घ्यं त्रयं ततस्तेन गायत्र्याविनयाद्द्विजः आसीनश्च जपेत्काली [illegible] त्यागोत्थानं तथा
मन्त्रद्वयं जप्त्वा उदुत्यमित्यादिना रविं उपस्थाय वस्त्रकेन नमस्कृत्य विसर्जयेत्‌ अग्निकार्यं [illegible]
वादयेत्‌ मे संचरे घपाप्य [illegible] पारिशिष्यान्‌ यथानिष्ठं अनंत्वा सत्यनपरि [illegible] नामीति [illegible] अधीयीत मा

वे० स्म० सुयाकर्मतथैवोत्सर्जनादिकं समस्तसंहितायां तु महानाम्नीव्रतं चरेत् आरण्यके...
२ येन सर्वपदस्थालीपाकं तिलैर्युतं आचार्यो जुहुयात्तत्र ध्यानादिपूर्वकं मनोहरे...
अर्चयेज्जगतामीशं पुष्पैरारण्यसंभवैः अन्यानि फलमूलानि भक्ष्याण्येव निवेदयेत् नमस्कृत्वा तु जुहुयात् मूलमन्त्रेण
मन्त्रवित् नारायणानुवाकेन तिलसंमिश्रितं चरुं आज्यभागान्तमारभ्य व्याहृतिजयं त्रैः पृथक् २ ३ त्वा व्याहृतिभिः प १ ग्रकू
श्चाद्धोमशेषं समापयेत् आदित्यमण्डलान्तस्थं ध्यात्वा विष्णुं सनातनं मन्त्रैरारण्यकप्रोक्तैर्व्रतानां नामितिद्विजः
ध्या त्रिरात्रमेकरात्रं वा दीक्षां कुर्वीत वैदिकीं अथ च ततः शिष्यान् विद्यामारण्यकीं गुरुः पुरतो वासुदेवस्य
४ निर्जने विजने देशे अधःशायी ब्रह्मचारी दीक्षितो [illegible] नियतो व्रती प्रागेव भोजनादत्र अध्येतव्यं समाप्तितः नय
रान्नसायाह्ने रात्रौ वृषि [illegible] कीर्तयेत् रात्रावध्यापयेच्छिष्यान् विद्यामारण्यकीं बुधः नक्तंमिति विद्यातव्यं समाप्त्यात्
फलाप्तये समाप्तितो ब्रह्मचारी यावदध्ययनं भवेत् प्रतिवेदसमाप्तौ तु शाखान्यासप्रजपे तु गोदानव्रतकर्म
कुर्यात् व्रतसमाप्तये चौलकर्मविधानेन कुर्याद्व्रतं स्वयं समस्तं वापनमेवात्र स्वयं कुर्वीत पूर्ववत् समाप्य
वेदं गुरवे स्वाध्यायांश्च विशेषतः वेदाङ्गानि पुराणानि सेतिहा[illegible]सानि शक्तितः शास्त्रमन्वादिकं चैव पर्यायशस्त्वाससमा
न्यसेत् वेदव्रतानि यावन्ति तावत्यमप्येवं हि गुरवे दक्षिणां दत्त्वा स्नायीत तदनुज्ञया व्रतं समवर्तनाख्यं हि होम राम:
रव कमाचरेत् स्नानाद्यं सम्यपनं कृत्वा होमं पूर्वं समाचरेत् उपलेपादिपूर्वं च चौलोक्त व्याहृतिकमात् हुत्वा २

त्रिरात्रंस्तु विचक्षणाः अनाध्यायदिने वर्षे सोत्तरोत्तरविधीयते अयने विषुवे चैव शयने भोजने तथा अनाध्यायं प्रकुर्वी
त मन्वादिषु युगादिषु अपरेषु च पर्वसु अष्टकासु निरस्थापि हेमंते शिशिरे चैव नाध्यायेद् दशाहितं अन्वष्टक्या च पर्वसु प
अष्टकास्तिशष्यते देशेषु चा वात्मनि च विद्युत्स्तान नसंहवे मुल्कोद्यापारिं भोभिस्फुरो अग्निमाहते अनध्याय प्रमुख
ति जांन्यस्यमसान यत्नी तौके यांमूत्रकर्षादिम्दा हेसंध्यानी [redacted] हारमीतिषु धौतवस्त्रप्रतिग्रहेप्रहिश्च गृहमागते नकुसुम्भ
दंभो लूकसाधु वा ग्रामं निरखेने निम्बवेरवराहयानहसाध्वनौ ईदारो हरौ कालि कानध्यान्ववेदनिमुनि तथात या
सत्तमाः पशुमेरु कनकुलश्वाहि मार्जारमूषका कृतेतरे त्वहोरात्रमनध्यायप्रकीर्तितं सिंहव्याघ्रवराहो हे मृगजा २
तिषु चान्यजेः गतरागमने चा हनाध्याये छकटाद्रवंगच्छे ग्रामान्तरं वा पिजानुभ्यान विमुच्यति चरेद्यादायरांवा
पिपराक्तं वापि मुहूर्ते एवमध्यापयेद्वि प्रा स्वाध्यायतः सपर्वते द्विपः प्रानेश्व प्रोक्तयेच्चैव न च पाररूप्या गमनेन प्र
पानः चौर्यादी वा तैलाभ्यंगश्शिरस्तथा नाध्यापयेत्पाणिभ्यान्न च पर्यंकसंस्थितः कृतांजलिस्तु पश्यन्गुरोरभि
मुखं प्रियः अधीयीत यथा शिष्यो वाग्यतो नियतेन्द्रियः एवमध्ययनं कुर्यात्पर्यायन देवताः पितृन् ऋषिजनेतथा
कुर्यात्पौषमासस्य कृष्णासु च रोहिण्यां अवरोध्वापि पर्यारौ मासस्यमध्यापिवा उपाकर्मविधानेन कुर्यात्तु ध्यायक्तो
गुरुः स्नात्वा विसृज्य समभ्यर्च्य तर्पयेत्पितृदेवताः पयसा तर्पयित्वाथ नूतनाम्बु तिलतंडुलान् राज्ञेन सपुत्रा
न्निवेपञ्जुहुपा ततः तर्पयित्वा पितृन् देवान्कुर्याद्वुत्सर्जनं ततः वर्षे वर्षे प्रकर्तव्यं यारो: अध्यापन

ता

द

व्र०स्म० वरेभ्यः सुरूपवान् त्रिसोर्गे ऽनुपूर्वेणाविवाहाऽष्टौ मतास्यवै राज्ञो द्विजविप्रस्य वैकानसुइंद्रौ [illegible] ददस्व
७ रुसवर्णीं च विवाहानेतरान् नृपा अरत्नोमाविवाहो स्पृनोंद्वाह्मा ग्रतिलभजा येत [illegible] द्वौदाहृत [illegible] न्तुः स
सुसुतां मातुलस्य च योत्रीवामा तामहस्तां तथा ब्रह्मदेवप्रजापत्य आर्षश्चेति शुभाष्टपा अरुलाब्रासुराहाश्च
नारपांतिहयोः कुलं राक्षसासुरगांधर्व पैशाचागर्हितास्तथा ब्राह्म पदीयते कन्या सकुशा समलंकृताः ब्राह्मो विवाहो विदे
यः सर्वक्रतुफलस्मृतं यत्तस्य ऋत्विजे दद्यात् दैवो दाह उच्यते वराद्वैद्यमादाय स आर्षो यदि दीयते सहधर्मचरेते
ति प्रजापत्यमुदाहृतः विवाह आसुरः प्रोक्तः शुल्कमादाय दीयते राक्षसो युद्धहरणात् गांधर्वः समयान्मिथः पैशा
९ चो राक्षसो मुनिभिः समुदाहृतः कन्यां वरयमाणानामेवं धर्मो विधीयते सुहृद्दो मंत्रवंतश्च बारो ब्राह्मणा
शुभाः तां कन्यां वरयोपूर्वं जपल्वेदसमांतरे गीनो देवि तिसतेन प्राग्मांतक्ष इति ऋचा अनेन राजवेश्यञ्चात्यनावे
वारिकान् शुभान् जयचैवरये कन्यां कुसुमात्तनयापाराय अमुष्यपौत्रीवामुष्यपुत्रीं चामुकगोत्रजां इमां क
न्यावरायास्मैवयं तच्छिरणीमहे वचूराध्वमितिद्वयाघोसौ कन्याप्रदायकः वरोधुरं हगच्छेमीतवा दित्र तिष्ठेनः वं
पतिपुत्रपुत्रस्वामिलपाविप्रैः समान्वितैः मंगलद्रव्यसंयुक्तो जपल्वेवेदसंहिताप्रतात्यपादावाचमयस्वस्तिवाच
नमाचरेत् भगवन्यारिधाघमित्युदीर्यौदत्तस्त्विदं ततोवैप्रासंहितायापाप्तिकाध्यजतोरणैः पजपेद्वेदवेदं
चंपकैः कुसुमैः शुभैः अर्चयेद्भयासार्द्धं दिव्यगंधैर्मनोहरैः पायसंशर्करार्ज्याद्विप्रभूतवफलसंयुतं सुशीत रामः ७

ततः समभ्यस्य होतव्यं पार्थिवे शुभे। समाग्निर्वर्च इत्यादि दशभिः प्रत्यृचं द्विजैः होमशेषं समाप्याथ मेखलां
दिशं नमा[illegible] चरेत् मेखलाजिनदण्डांश्च ब्रह्मचर्यं व्रतानि च। स्नानानि नासां सिधारये समं ततः करपीडं ...
वच सूर्यं ज्ञा जनेतथा कण्ठे च माला तत्र च यज्ञोपवीतमेव च। वेदनकं कुम्भं चैव नवैराव संक्रमण्डलुं धारये ततो गुरुं बे ५
ये नत्वा ब्रह्मचर्यं समाचरेत्। सर्वांश्च सर्ववर्तीर्थं पुण्यात्त्वा तत्समाचरेत्। ध्यात्वा विश्वहारं देवं जपन् वेदमातरं तत्तत्र
चतीर्थं सम्यग्विष्णुं समर्चयेत्। अप्युतं च जपेन्मन्त्रं व्रती नित्यमतन्द्रितः। तर्पयेच्च गुरुं पाद्ये नामानि कीर्तयेत् सदा च
भैक्षवर्यां क्रमाग्राम सकृद्भोजनमाचरेत्। विद्यालये वसेद्धापि शयीत निपतेन्द्रियः। नालवेदि स्तु विमुखं वैव चैनं स
तसेवसेत्। एवं व्रतं चरेत् स्नात्वा विजितात्मा जितेन्द्रियः। यावदाचार्यवाक्य हि तावत्कालं समाचरेत्। ... 
वशी ... चोत्तायन येन दत्वा ... नाम तृतीयोध्यायः ३ वशिष्ठ उवाच गुरवे दक्षिणां दत्वा यामितं समा मं
चरेत्। विरक्तः पुत्रजेद्विद्वान् गृहस्थोऽपि हि विशन्नैष्ठिकेन व्रतेनापि यावज्जीवं समाचरेत्। वसेद्वाचार्य संकाशे विसे
वीविस्पर्वेषु ... परिचर्या या विश्वासं वस्य ... सर्वोपरि ... मास्त्रियं ... च ४
मंत्री समानवर्षं जगो ... पञ्चमीं सप्तमीं चैव मातृतः पितृतस्तथा दशपञ्च ... ज्ञ ...
तत्राससपत्नां बुद्धि ... बितां ... नामसापि ... कन्या ... गुरूणां
तां यावत् ... पतितस्य मनुष्यं तां विवर्जयेत्। एते ... सर्वतो ... विघातयः समाहुते

नैः शुभावेदैः वासोभिः समलंकृत्य योक्त्रेणोवतु वेष्टयेत् तौ परस्परयोर्मूर्ध्नि सेचयेद् दत्तान् शुभान् २

व

व०स्मृ० यतो रुमाजयितकुपेजलैः ॐ अनु मसौत्याद्विने आभ्यां परिमार्जयेत् ततस्ताभ्यां दूरस्थितिनिधाय कराङ्गुष्ठं चैकं द

१० ति त्रिर्णस्पुगाञ्छिद्रमंत्रः सोवर्णसिपुतं वैश्यमाप्यस्ताप्यं येतां पाणौ कराभ्यामं चक्राङ्गुल्यां ष्ठितयो दक्षाह

पुरतो वह्नेः स्थिताचैव सर्वोासने स्वस्यव ...तः कार्यमनुपवेश्यासनानिततः पश्चाद्ध्रुव तरेतोऽस्मात्मनस्याया

श्माभनितु नक्षत्रं मयुरस्तात्मत्रेसत्ययदानितु तंडुलोद्भ भूमैस्याप्यवस्थाक्रमं समाचरेत् नस्यासमन्वारब्धायां

जुहू पात्रतुरः क्रमात् ॐ अग्नय स्वाहा प्रजापतये स्वाहा प्रत्येकं त्ववर्धया आज्येनजुहुयात् ततो कर्मणि प्रधानतः तिष्ठन्वयं

भाा मुष्टिवस्त्रवा ... त्वाः स्वपाकार ... मिति प्रचेतव संपूर्णपादद्विराकारं यथा नमोऽस्तमस्तिति वेदीं कुर्यात् दिद्दि

णे आरोपयेत् तथास्माने मिमं अस्मानमिव ... चावधानं लाजनुपस्तीर्यनं भ्राता तस्य वरो विधिवद्दिर्लाजानां त्वयेत्यस्मि

10 नमिस्वधिं कुर्वीत ॐ श्यिनेनांजलिना चजुहुयाच्छव्यवाहनं अर्यमणां नु देवाः इति मंत्रेणाग्र्यमंततः वरस्तु

नीपितितदीप्य... त्रिति लाजैर्हुपयुवेतजुपात् पर्वकर्मणि ॐ असमन्वारोह तांचैव परिणानयमेवच अति

मंत्रं कर्तव्यं च तत्पैत्र विकल्पितं वृत्यमुच्चानिमं चैता विधातुर्णां निवंधने आक्रम्य उत्तरस्यो तदिशि सप्तपदानि

तु ग्रहीत्वैतयदागुर्षं संक्रमपेव्यतिः श्वरोनपदेस्यादिमंत्रैः सप्तमिरिचतयोः पूर्वशसिसिंचेत् पश्यो कुंभोदकैर्जलैः द्वा रामः

सप्योजीवत्पयस्तस्वव्याप्ताववमिनंदयेत् ततस्विष्टकृतं हुत्वा होमसेषं समापयेत् ग्रस्त समयपर्यंततस्यौविशितौ १०

थानिवेष १

नेष्टु २

लेपानकं चकर्पूरेण सुवासितं सद्गन्धाढ्यं प्रदद्यात् तांबूलं च समर्पयेत् पश्चान्नीराजनं कृत्वायु[illegible]मालां ५४
निवेदयेत् पश्चात्पुष्पांजलिं दद्यान्नमस्कृत्य च शार्ङ्गिणं श्रीकेशव जगन्नाथो नमो यादवपतये अनया
सह सर्वत्रिपरिचर्यासिद्धास्तु मे स्वसंकल्पं देवस्य पश्चात्कर्म समाचरेत् देवस्य पुरतो वह्निं प्रतिष्ठाप्य पूर्व्ववत्
आज्यसंस्कारपर्यंतं कृत्वा सम्यग्विधानतः पूजितो मधुपर्केण कन्यार्थं स्वयं दापकात् जननिकांतरितां च
कन्यां सम्यगलंकृतां स्थापयेत्सुमुहूर्ते तु मंत्रेणाचारेण च तूष्णीं सा ज्ञातितां अहवा वा पुष्पाणि सुरभीणि
च तौ परस्परयोर्मूर्ध्नि विकीर्य तां मनस्विनीं कन्यां सुरक्ष्य पश्चाद्दद्यात् कन्यां प्रदापकः वरलक्षणसंयुक्तं विप्र ॥
तु रूपमनुस्मरन् पिता दद्यात्तां कन्यां तदभावे पितामहः तदभावे पितृव्यः स्यात्तदभावेपि सोदरः तदभावे तु ज
ननी तदभावेपि गोत्रजः तदभावे तु बंधुः स्यात् तदलाभे नृपः स्मृतः दातॄणामप्यलाभे तु कन्या कुर्यात्स्वयंवरं अप्रदद्ध ५५
समाप्नोति भ्रूणहत्यां मृता हृतौ माता पिता तथा भ्राता पितृव्यश्चापि तामहः सर्वे तु नरकं यांति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलां त
स्मात्सायं प्रयत्नेन कन्यां दद्याद्विचक्षणः अथापि ब्राह्मणो दद्यादुदकपूर्वकं करदे कस्मादित्यादि [illegible] समा
हित धर्मं चार्थं च कामं च नातिक्रमयेति च ब्रुवन् अहं नातिचरामीति वरं कन्यां हस्तां स्वयंवरः [illegible] दीपा
स्त्रीसुरवांच्छि पंकतल्पानि चक्रमोहिनी वरवधू समं चरेत् सह होमं स्वेन [illegible] हीमी [illegible] हरमं

श्रीमा

व०स्म० स्वमाल्यं पञ्चहाप्रिपंजयेन्मंत्रं तूर्यघोषपुरस्कृतं यावश्यमसहरन्येतास्मि संपूजयेत् [illegible] नादिस शोभाढ्ये
११ पेर मेर्दुस्तुमनोहरे पूजयेत्सुब्यधाप्यापांसोहं सनातन पुरुषर्मनो हरैस्तुमैर्गंधैरामोदितैः शुभैः धूपैर्दीपैश्च नानाबूलै सदाम
रैस्तालवृंतकैः नैवेद्यैर्विविधैमन्त्रैर्मंत्रैः मंत्रफलेस्तथापूजयित्वा नमस्कृत्वाजयेन्मंत्रद्वयं ततः शतमष्टोत्तरं तेत्रपथा
शक्त्याजयेन्मनु ततः पुष्पांजलिं दद्याद्देवं संप्राप्य ततः पुनामरहय निस्पातांस वैवांगहमेधुना दासीदासस्वरह्ये
गापरिचर्यान्निसर्वदा आनयोः सर्वकार्येषु सर्वदेशेषु चैवहि परिचर्याकृपूषयोः यावज्जेयुवयोः सदा सर्वसंप्राप
येदेवं ईश्वरं चापरेदयतो नमस्कृत्वा पुनस्तावद्धोमकर्म समारभेत् अथोपविश्य पावकुरुहस्त्रमं स्पश्रहरतदेवपतीगृहे
21 वे शांगमन्त्रेहोमं कुर्याद्दशेषतः विवाहाग्निमुपस्थाप्य विधि कुर्याद्दशेषतः अन्तःप्रजांजनपिति कमिष्ठतस्
मिष्टं तं हुत्वा पसंज्ञाविद्याद्यैरभिज्ञासनमुच्यते आज्यशेषेण वांनंदितो वधूवरेबत्तां तेतुदद्याद्विप्रायदक्षि
श्रा णां नमनक्ति नस्तकेनैगुथीमिरभिनंदयेत् तत्रयाकं-व्रतांतेतु केचिदिच्छंति सूरयः महाव्याहृतपूर्स्तचरो
मे कुर्याद्विधानतः सदातानवासणानब्रपूजयेद्भक्तितो वरः तु लक्ष्य ब्राह्मणानां मंत्रविशेषेणाप्रपूजयेत् हरि
संपूजयेत्तत्रमन्त्रासम्यग्विधानतः भोजयित्वा तु तेभ्यस्तान्नमस्कृत्य विसर्जयेत् पाणिग्रहणात्प्रातः संग्रहयह
रिमर्चयेत् सायंप्रातश्च जुहुयाद्यावज्जीवं समाहितः स्वयमेव तु होतव्यं पतिवा पुत्रमेवचा कुमारीस्पर्शिष्योवा [illegible] रामः वा
लिग्वा स्तुभल्लतराः आपत्काले तु संप्राप्ते समिद्दारोपरात्स्मृतं ऊर्ध्वाबावान्याहुतीमेकां तूष्णीं नादेव्य चात्तथा॥ ११
नक्तिहृदयेशेतो परस्परं तत्वहिक [illegible] समापयेत् ब्राह्मणान्भोजयेत्तांतु आशीर्भिरभिर्द

अरुंधती वसिष्ठश्च ऋषीन् सप्त ऋषींस्तथा आदह्य चैव नमस्कृत्वा सायंहोमं समाचरेत् प्रागार्नेय प्यसंकल्पपरि षिच्य हु
ताशने परिस्तीर्य कुशैः सर्पिर्जुहुयादनन्तरं अग्निमं तु त्वमग्ने स्तोध्यात्वा विसंसनातने प्रजापिला प्रियपासार्ड तु
हुयादाहुतिद्वयं तेतु लेस्य यवैर्वा पितिलैर्वा हविरेव च अन्येर्वापि समुभे ई व्यैव जपित्वा च कोस्वान् अन्तपेस्वा
हातष्वं प्रजापत्याद्द्वितीयकं प्राजापत्येन तीर्थेन व्यसंमंगुलिवर्षभिः जुहुयात्म्यरिषिव्याधकय स्थानेजपेतु धः अ
मेत्वन अग्ने तमेति द्वाभ्यां अग्निभ्यां हुताशनं संस्थाजपेतु उपस्थायानं नमस्कृत्य विसर्जनं प्रातः सूर्ये हुते होमप्रा
जापत्यमनन्तरं सूर्योनो दिवस्पा त्विति स्केन च जपेद् द्विजः एव मन्त्रीस्व जुहुयाद् दाहयेत् कालामन्त्र
ननारं मति द्विजः सायंप्रातरिव पासार्द्ध सिद्वि तेन प्रणामयेत् सर्व होमविधानेन सायंहुत्वा हुताशनं आलनानं भोज
येत् पश्चाद्दाशीर्भिरभिनंदितः अत्वार लवरणभिद मुनी पातामभ्यान्विता पुष्पालंकार वस्त्राद्यैर्दंपती समलंकृतौ
सत्यवाचा वचः सुश्रोदीक्षितौ ब्रह्मचारिणौ अन्वेवेताम् प्रिय पातुकं पुरा तां पुरस्तात् तम वस्त्रालंकार पुष्पाद्यैर्धपदी
पनिवेद्यैः ब्रह्मणान् भोजयेत्तु रत्र त्माद घण्टा दक्षिणां त्रिरात्रं दपुरा चवास तं परम्पाधिता समन्वितव तोस्या
नां दंपती समलंकृतौ ततः स्वमालयं गच्छेज्जार्यया सहितो द्विजः अग्नितो ह्यहिकं वह्निं नयन्मन्त्रसमन्वितं वर्णा त्व
तानिमं प्रतायानमारोहपु धू आलम्यतीर्थ दर्वेन जपेन्मध्यायु मारो कल्याणादेपूज तोषमा दि ... ति क्षवेज
येत् सुमंगले स्यचेनाधितं तत्र वैजयेत् तयारुदनीति जयेत् रोहतीति अपेदद्ध मंगायतमुरंसा समभा विशेत् तु

व०स्मृ० माघासितचतुर्दश्यां वर्जयेत् पर्वसु पुष्पवा वैश्यातपात्मा कर्मसु ध्रुवं ब्रतोपवास द्विपसेल्ल तके तनु केयूर्या द्याम मेनस्तु
१२ मर्दिने चैत्र तारा चलाचिते सस्कृत जन्तु स्त्रियेमोनी पंचदश गामिनी नरो सर्वलक्षणासंयुक्तं पुत्रं वैजनेन्नी स्त्रेया: ततादि
गर्भमासेत् कुर्यात्सुसवनं ततः ज्योतिषितायामभि ष्याति ष्यदेन प्रयोजयेत् पत्नीह्दयतीसत्वा वास्वासिता नमाचरेत्
ध्रातरोपसंनह्य ता तस्मिन् होमसमाचरेत् श्रपयित्वा वरं तत्र ध्ध पानादिकं चरेत् आघारावाज्यभागौ तु हुत्वाय
श्चाभ्यरं तथा प्रजापत्यमन्त्रेणाज्यहुत्वा दाज्यसंयुतं समानरूपत्वा पगौ: गा नंधि प्रहतेनेतु प्राशये तांस्त्रियं नतो
ये त्रिवारं हुतसंयुतं दधिराज्यानाभिकायामं जते पधीरस प्राक्त: करोत्वैतस्या मंत्राभ्यां हसमाहित: प्रजाव
जीवत्त्वमंत्राभ्यां तत्समाचरेत् प्रतिसुप्रिवृतो मुतिहृदयं समनुपस्य पात् ततस्त्विष्टकृतं हुत्वा होम स्मातु समापयेत् चतु
12 र्थेमासि जाभिर्याया: सीमन्तोन्नयनं चरेत् षष्ठेष्टमे वा कि वीतस्य रूपं तेषुभे दिने नादीश्राद्धं तत्पत्नी ह कुर्वीयी तत्वता:
स्नात्वा पर्हि कुर्वीत स्वस्तिवाचनपूर्वकं सुपुष्पमंडपे रम्ये वितानध्वजशोभिते पूजयेत्तु धवहिंसुस्नातं पंकुलस्तमे: स
मे: वस्त्राते कारस्तु साधं धूपदीपनिवेदनै: फलैश्च भूरिभोज्यैश्च विविधै: स्विष्टकारिते नेनापकै: सुहृद्भिश्च पूजयेज्जन
पूर्वकं तोरंयपतीनमस्कृत्वा तस्या पुत्रसनात ने तस्यै वसुरत: पश्चात् सोपानेतु हवे तस्मि[redacted]ग्ना स्व
हेमिं समाचरेत् तस्मिन्नेतत्जुहयादाज्य मिश्रादिपूर्वकं धानावदान्तु ततः निर्दिष्टपारकामितिस्त्वा नैज्यमेघाति राम:
तिसरभि: प्राजापत्य अराचतपहुत्वाषिलालुगल्पोनत्रिपक्षं नल ल्तेनतुमभि- कीर्तनेदिवै जनार्दने समा १२

ना१ नुपासनागौतु३

देवदेवं८

व्रते तस्मिन् समाप्ते तु पुनरारोपणं स्मृतं अरण्यामेव संस्थाप्य तु प्रज्वाल्य व्याहृतेः विवाहव्रतमध्ये तु नाशिते व्याहृ
ने०२ ने विवाहव्रतमध्ये तु नाशिते व्या .. व्याहृते धेनुं दत्वा च विज्ञाप्य पुनराधमाचरेत् अरण्यारोहणं चैवमुप न२
स्थापनमेव च पादानां क्रमशो वापि सर्वमंत्रं समाचरेत् अतः कोऽपि स्थित्वा नित्यहोमं समाचरेत् विवा
हात् तपश्चैव ज्वालादुत्पराव च व्रते नाहूतपक्षेन नास्मिन्नारोहणादिकं सुखेज्ज्वाननिर्वपणाभ्ते पन
च सोदराः पत्नीरपतिक्रमेणापि कोलातिक्रमतो यथा सीमातिक्रमणे चैव केशकीटादिदूषिते अ
ग्निश्चाहुतिर्यो हि हीनवाग्भ्रष्टस्त्वराधे तदभावे तु हीनस्य समिद्भिर्वा तिलैर्यवैः अन्योन्यस्पर्शने शिशि
तं तु नेत्र विदाहे डोलादिद्रुसे कादेवमित्यचे पो अग्निदक्षं तथैव कुर्वादिस्यु नह्यस्य वा ग्रामान्तो ग्रामेनीलप्रहु
हुयादान्यमेव च प्रायश्चित्ताहुतिं नत्वा होतव्या नानाक्रमेण कालातिक्रमे अतपादेयु नराधानमाचरेत् सततं नित्यहो
ममन्येन कारयेत् एवं होमं च कुर्वीत सायंप्रातः सदा शुचिः पत्नी तत्र सहपादिं वहद्गाद्धिज सत्तमाः अग्निमन्निसा
माख्यं द्वाग्निस्थापूर्णं तत्र सायंप्रातश्च जुहुयादग्निहोत्रमतन्द्रितः निर्वपस्व च पक्षाग्निविधिनाक्रमहं .. अतोऽनुप
मेघा मे गर्भाधानं समाचरेत् रजोदर्शनमारभ्य यावत्त्रिनस्पृशोखिद्वय चतुर्थेऽहनि संग्राम .. ना स्नात्वा स्व
स्थपने तस्याप्जयेत् सुस्नातमं प्रातः सेवा सन्ते तु नातस्मिन् होमं समाचरेत् विष्णुयोनि .. अभेदातु
व्रा लग्नान्मे जयेत् पश्चाद्दाक्षी मिरमिन्दितः तां तु स्वत्वे कृतां तां गच्छेत पुमान् .. सा

मैथुनी वा तथा कुर्वन्नधः पतेत् वर्षानुबोध यस्माद् दृष्ट्वा पुत्रं वापि न संस्पृशेत् अन्येषां गात्रसंस्पर्शान्न हानिर्भवेत् क्रियाः ॥१२

व०स्र० तिष्ठन्नमांसं स्त्रियाम र्दर्वच: कायमिथधर्मेणात्मन: भिन्नमपदिष्ट तिष्ठेन न तस्यात्र के स्पर्शा भर्तृभीतानि दृष्टे संस्पृष्ट
१३ स्पृष्ट स्वैरं पुत्रेण पत्नी पादाग्नीभक्षणाच्छादनासने परमापदपि सदा मनो वा कायकर्मभिः नान्यपतिर्भवेत्
यः मैथुने हसने स्ने हे संलापे गात्रसंगमे एकसय्यासने चैव पुत्रेणो वाग्विहानि दे अस्मिन् गात्रसंस्पृष्टे
पुत्रे वापि नियोजयेत् भर्तुरन्यं न च स्पृष्टं तु स्पर्शमिति केचित् मनुरो[illegible]दान तु पाश्व गाथा लोचपितरं देविकां नि४
पुत्रं वापि नियोजयेत् भर्तुरन्यं न च रूपवत् ... मातरं पुत्रे भ्रातरं वा गुरुं तथापि द्विषेत् सन्ने हतुर्य्य भामतो तापा भवेत् तांबूलं रत्नकाश्चनानामजनम् स्त्रयो स्प
र्शनं चैव सर्वं त्यज्य पतिव्रता सती त्रिरात्रं बहिः स्थीयात् ततः शुद्धा भवेत्सा शुद्धमतेः स्नातीपूर्ति स्नाने नेत्रं रे तुद्धि
जेत्वल्लादैवकर्माणि पिश्च च तुर्थे हनि शुद्ध्यति अत्र स्नातान् पुनारीभर्त्तारं नोपगच्छति भूत्वा [illegible] मम मध्ये तु वि स्पृं१
त्यजेत्तां परित्यजेत् महस्रानां तुया भार्या सन्निधौ नोपगच्छति धारायां स्नानास्तु या पुत्रे ने नात्र संशयः अधोगतिं प्र द५
रीरे च भर्त्तारं या तिवर्त्तति युगकोटिसहस्राणि पच्यते नरकाग्निना सुरते याच मानं च भर्त्तारं नेच्छति तथा कल्पको
टिसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः अत्र दुष्टा वनिता भर्यायौवनेयः परित्यज्य गेच्छ संस्रजन्म भवेत्साम्लं वैधव्यं च पुनः
२४ पुनः कुष्ठव्याधियुता नापि दरिद्रा वाकुं च यान् कापि वापि भवेत्तां तदेव मिव न च जेयते भर्तु पुरस्तात्तु स्नाप
रूपदर्शौ च कृमयादिभिः दन्तधावनपर्व ते कन्त्ता ने सममाचरेत् वधानव रिको कर्मः इति पाठांतरं अत्र लहनान्तु एमः
स्वांग गंधपुष्पादि धारणं प्रोशित स्नातु हेन लापश्चात्कर्म समाचरेत् दासीदासा लघ्वा भत्यास्तत्कर्म तु पा १३
नयेत् अत्र लकुर्वीत हन्यादि सन्ने हेन वर्तिभिः अथ पे जगता [illegible] मीशांगधपुष्पफलोदके प्रजार्थं
जयेत् अत्र लकुर्वीत हम्यादि सन्नैरंगवर्तिभिः
हरिदासहिते वस्नात्वा युत्रां व वावता के शसाधनं कृत्वा पश्चात्कर्म समाचरेत् २

प्यहोमरोषंतु ब्राह्मणान्भोजयेत्सुधीः ब्राह्मणस्य ब्राह्मणापर्यंत्र द्वादशेके षष्ठमे सकृत्संस्कृतसंस्कार्याः सीमंतो
दिक्रियास्ततः यंयंगर्भं प्रसूयेत तत्सर्वं संस्कृतं भवेत् इतिश्रीवशिष्ठस्मृतौ गर्भाधानादि सवनं द्विसीमंतो
न्नयनकरणं नाम चतुर्थोध्यायः ४ श्रीवशिष्ठ उवाच अथधुनासंप्रवक्ष्यामि स्त्रीणां धर्मं सनातनं शीलमेव तु
नारीणां प्रधानं धर्म उच्यते शीलभंगेन नारीणां पापमं लोकः सुदारुणाः पतिर्हि दैवतं नार्याः पतिर्बंधुः पतिर्गतिः
नस्यां तुल्यमपि नैव नारीरं कर्मानुष्ठानं नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणं पतिशुश्रूषणेनैव स्वर्गं
व विधीयते भोजनं शयनं निद्रां भर्तुः पश्चाद्विधीयते अन्यथा नैव पुनस्तस्याः एवमेव विधीयते पतिर्यानानि चरणं
नोवाकायसंयुता सा भर्तृलोकमाप्नोति सद्भिः साध्वीति वाच्यते दत्ताहरणसंबंधा तस्या परपुरुषस्वीकारयता च
तस्करासुरा सदा भर्तृपराश्रयता ... चरेयोः यास्त्वंदने ... चरेत् गहानि समलं कृपांतु पलेमाद्विर्जनेः स्वभंज
नमलंकाराद्यपुष्पादिधारणं मिष्टान्नभोजनं गानं स्नानं स्त्रीषितभर्तृका सततं च पुरुषाणां चपलानां संसेवा
दने परवेश्मनिवासं च पुंश्चलीभिश्च संगमं द्वारोपवेशसंपर्कं गवाक्षावेक्षणं तथा केशवस्त्रादिविन्यासं पुरुषा
णांनिरीक्षणं तांबूलगंधपुष्पादिग्रहणं पुरुषांतरात् वादित्रगीतनृत्यादिचोत्सवानां निरीक्षणं हास्यं लोकयात्रांति
नासांगसंभाषणं प्रवेशनं ... स्पर्शनं च पानं दुर्जनसंगमं कृत्वा विप्रोषिता चेन्नरं ... कुलं पातिता अंते
र्गतिपितरं दैवत भर्तारं तदनंतरं यतेस्मिंश्चशुश्रूषमानैः सनाभयः ... तासां ... राजेनस्थानं ... स्त्रियाद्दो
नारन्याद्दवेद्वगार्हितासंभवेध्रुवं भर्तोप्युपपातिनीयुक्ता सदाचाराग्निनिंदिता ... मतिं ...

सदा मधुरवाग्भवेत् यथोपपन्नद्रव्येण संतुष्टा विगतज्वरा परमापदं तथा ... भर्तारं न निषेधयेत्

४८ ४

बं०स्मृ० नारिकेलं सितखंडयुक्तं तथा स्वच्छं सुमृष्टं मनोहरं पाचयेदोदनाद्यं तु भाष्यते नियतेन्द्रियः लवणं शाकं ... घृतं
२४ तैलं मरीच लवणं ... गुडं सूपादि संयुतं पाचयेच्छाकमल्लादि मन्यच्च स्वच्छं मनोहरं अन्नाद्यं पाचयेद्देवं विश्वे
दर्शयेत्सुधीः अतिथीनभ्यागतांश्चैव नमो जपेत्पतिना सह भर्तारं भोजयित्वा यथावत्पश्चाद्भुंजीत नित्यं विनीता चिरमायुः
यापतिसन्तो ययेदूरो: महाधर्ममपि यथा पुत्रसदा ममेव परायणा पश्यन्तवन्देल्किंचिन्तु मित्ताच मितवेदया कुर्वता
कुर्वन्नाति तन्नं च समायया किंचिद्बहु तत्कुर्वन्नादिभिः अन्यासनास्थः ... गोध्रपुष्पादिवर्जिता भवेन्नत्या
24 नधिकृता न च सूतायकथिता मन्तेजो वा तेवा यथा योपानान्यसुपगच्छति इह कीर्तिमवाप्नोति परत्र च परां गतिं श्रुता
नैमुद्दिनेह शोभते मलिनाकृतिः मृतो भिषेनय भासा ... पतिव्रता साध्वी नाम नारी शां ... नादृते
नान्याधर्मोस्तिविज्ञेयो न तु भर्ता रिकुत्रचित् त्रिस्रः कोट्योर्धकोटी च यानि रोमाणि मानवे तावन्त्यब्दसहस्राणि स्वर्ग
लोके महीयते ब्रह्मघ्नं वा सुरापं वा मित्रघ्नं वापि दुष्कृतं पतिं पुनाति या नारी तमादाय मृता भवेत् याच भर्तारमादाय
मृतमग्नौ प्रवेशिता सा भर्तृलोकमाप्नोति दिवि संपूज्यते सुरैः यदि प्रविष्टो नरकं वद्धः पाशैः सुदारुणैः संप्राप्तो यमपुर
स्याने गृहीतो यमकिंकरैः तिष्ठते वश्याजाती नावेक्ष्यमानः स्वकर्मभिः व्यालग्राही यथा सर्पं बलादुद्धरते बिलात् तद्वद्
भर्तारमादाय दिवं याति नितांतबलात् तत्र सा भर्तृपरमा स्तूयमानाप्सरोगणैः मोदते पतिना सार्द्धं यावदिन्द्राश्चतुर्दश
पृथक् चितिं समारुह्य न विप्रा गंतुमर्हति इतरेषां तु वर्णानां स्त्रीधर्मः परमः स्मृतः दुर्वृत्तं नारयेत्साध्वी सहतैव पतिमनु रामः: २४
गात् भर्तपित्रादमाप्नोति तेन तत्पदमश्नुते गर्भिणी च विदेशस्थापि सूतिकाचरजस्वला न चानुगमनं भर्तुर्ब्रह्मचर्य

पंचसु कर्मसु शोधाचमनस्नानार्थभांडानि च नहि न्यसेत् जलपूरितभांडानि पचनार्थानि यानि च वै स्नानैव तु संस्थाप्य ४२

घटान्यपि      न

लुपचेदन्नमात्मार्थं न कदाचन अभोद्देशाद्वहन्यां तु धान्यं तत्र पं वा कुप्रचि: त्रिवार मुपहन्यात् रतं डुलान् प्रक्षा
वतरान् भंडानां सेचनं कुर्यात् स्त्र [redacted] नंतरा चीनं येत् कचित् पचनार्थानि भांडानि नैवान्यं तु नि   स्त
ध्यसः स्नानमेवालनं कन्यादमं चियाति केतरो पुनः अन्नान्यपचनं कुर्यानि सु नस्माने भांडं तरेजननी त्वा शोधयि   सु
त्वा सुवासिनी त्रिवारं शोधयित्वा च जलकुंभे: प्रपूरयेत् तत्र च भांडे सुतामं ओदनं वरे कल्पयेत् तालपिन्वा कौर्मा
उत्रि: [redacted] नयेत्पुनः तंडुलान् तालयेप्रक्षाल्य त्रिचतुर्वा पिवारपतः संशोध्य तंडुलान् प्रक्षाल्य पश्चात् स्यच नमाचरेत् आर
नालेन कर्तव्यमार्यापि कदाचन आरनालेहि विप्राणां रान्नलानि सप्ताय: केशानां रंजनार्थाय पतिनिंदोपन्नं संयुते
कथारंतालयेपन्निन्यजवारफलमेव च मामादिमुहूर्तं चपांचतिनिंडीफलमेव च कस्तूरीघनसारं वा चंदनादि प्रक्
ल्पयेत् शाकमूलफलादीनि प्रक्षरवजेन रवंडयेत् त्रिवारं तालयेत्प्रक्षाल्य सम्यकर्याचे नियोजयेत् नृणि करमतं कस
वीक्ष्य काहै: प्रदीपयेत् [redacted] ग्रामेध्यगंधकोपानि नि कंटकानि प्रलिंगकान् अतिबस्तु पचनानि सोडिणानि विसर्जयेत् के
श [redacted] कीटादिसंक्रान्यमेध्यस्पर्शनानि चातिचिस्प हृत्वानादि पुष्पाय करणानि च चर्मास्थिनखरामेदादि पुरीषमू
त्रमेव च गंतिहस्मपुरापादि न वर्को विनियोजयेत् प्रक्षाल्यकरीबान्स्म हस्तमग्नौ प्रदीपयेत् माहिषाजमरो   मपिरू
लोद: पक्षादीनां तु वर्जयेत् विभीतक तपापाश्कायासिरंउ केतपा स्वमेरता लोहितालकेनकोपा स्नलीकापि
त्यवैस्यवैवतिडकनापसेतथा खर्जरीकवरीमेष मल्लातकनपिड्के: तुलसीराजवृक्षोसमग्रीसानि यानि च
स्वमादीनि काशनि नवक्षि विनियोजयेत् दीपयेत् नालं ते नवह्निवहरानेदक्ष निवरनापी मे नवेदहोद

स्वेर

व०म०
१५

नारीजनसंचारेण प्रा॰ ॰कफलसंयुते वृंदावनसमीपे तु गोष्ठे उष्पद्रुमेषु नोत्स्न जेम ल्लेम वे [illegible] च आप

घपिकरा च न पश्चात्तस्मिं स्तपेत्स्या [illegible] तमन्यथानमुचिमवेत् मदंकूले च न घास्त गृह्णीयाद्वै च कर्माणि

नडागगते [illegible] वाप्यादौ जलातमृदमाहरेत् मृडपानेत्रिलिंगानु तिस्रस्तिस्र स्तपादयोः दत्त्वा सव्यकरे सप्त अ

ष्टौ हस्तयो मृदः गृह्णीयात्मतिमात्रं नुविद्वौ च मृदमाहरेत् स्तरन्नतद्वैतु शौचकर्माणि [illegible] जपेत् कृत्वा

शौचविधानेन सम्यगाचम्य पूर्ववत् दंतानां शोधनं कुर्यात्काष्ठेरार्द्रपिप्पलकैस्तत् कानिष्ठिकाग्रवत्स्थूलं

द्वादशांगुलमायतं कटुकं तीरवृंदान्यस्वादुपर्कत्व वाचकं ग्राह्यं खदिरं खदिरं वापि नमवि पूर्वं वा गततः

दंतानां धावनं कुर्यात्काष्ठेरार्द्रपिप्पलकैस्तत् दंतानां धाव [illegible] नेनैव जिह्वोल्लेखनमेव च कोलः खादिर

श्च तत्सोपेतो द्वै वैरो वट: आम्रातकमधानं च सततं जंबीरमेव च अपामार्गो निदुम्बर कुटजे कु [illegible] तथा

कदंबवृष्टिरीषं चधात्री स्त बककुमेवतु जंबीरनिवप्तौ तो स्पर्दतं कारेनिधाजपेत् निषिद्धः शिशुवक्ष्स

स्य्स्मरतापिपापी पीलुः पलाशनिर्गुण्डीवाणी स्थापिल्वकंतथा एवं जंरनारिकेले नेच कतकोशमव क

दंतौ तालवापर्ससवदरीतापसंतया अन्यानि च निषिद्धानि विवर्जयेद्दंतधावने तुप्रागारकंयालाधस्तव्य म

स्मापसादिक सिकता वस्तु च मा स्मिवर्जये दंतधावने गृहदर्शीयुनुपूर्वस्वर्णानवमी प्रतिपत्सन्तप श्राद्धे विवर्ज

येत्कारे ऐद्रं तानां शोधनेवुधः पत्रैर्वा शोधये दंतान् गंडूषेर्वादशभिर्जलैः श्रवमध्य द्ववे त्वस्मा [illegible] संपवि

त्रकरे शा [illegible] वेनदी तडागवाप्यादौ यस्यास्तत्नानेसमाचरेत् कृत्वा धमर्षणं स्नानं दर्शवनस्तु समाहितः स्नाच

समा

न्यमत्र रत्ने

राम:
१५

व्रतेष्विनाष्टिसोमकुंडे नत्वा सर्वभोगविवर्जिता एकभक्ता सदा सापी स्नानं त्रिःषवणं चरेत् चंद्रायणैर्नयेत्कालं
कृच्छ्रैर्वा विजितेंद्रिया नित्यमभ्यर्चयेद्देवं वासुदेवं सनातनं तत्वज्ञानसमायुक्ता विरक्ता विषयेषु च वीतरा
गा जितक्रोधा काम लोभ विवर्जिता जितेंद्रिया महाभागा ब्रह्मचारी नियतासना त्रिकालमर्चयेद्विष्णुं देवदे
१४ वं जनार्दनं ध्यायन्जपन्नमस्कुर्वन्कीर्तयन्नामभिः शुभैः एवं व्रतसदाचारा नारायणपरायणा सापि मनो
रथं परं मां गतिमाप्नुयात् मृते भर्तरि नारी या वृत्तं चरेत्पापकृद्वत् अग्निप्रवेशनं कुर्वन्नान्यथा सिद्धि
मेत इति श्रीवशिष्ठस्मृतौ स्त्रीधर्मकथनं नाम पंचमोऽध्यायः अथ षष्ठः भगवन् हि तत्वेन विशेषेण ...
नित्यं नैमित्तिकं तद्वत् तन्मे ब्रह्मन् विधिवत्तथा वसिष्ठ उवाच शृणुष्वैकमना यः सर्वेहरेः पूजाविधिपरं नित्यमाराध
नं नारदीयं स्यात् मुनिसत्तमाः २ ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय मुक्तशय्यस्ततः आचम्य प्रयतो ... जयेत् पूर
योरवान् गुरून् नत्वा ... पुनः पुनः ३ ध्यानविधानेन नृ... मतं ... मनसा ...
नसरः ... सकलं ... त्वा ... गरुत्मं ... नियतेंद्रियः
नैऋत्यां पश्चिमे वापि शुद्धदेशे विजने नैव सत्यस्य समायुक्तेन ... वीतशंकः
... पूर्वं ... वाचा नियमस्य पर्वने सर्ववर्जितः ... कु श्रीवो २
र्यान्नग्ने ... न न ... कुर्यान्न चाप्सु ... नेव ...
... न ... ने

वि

व.स्मृ. गन्धानि सुरभीणि समाहरेत् निर्गन्धिं किन्तु पत्रं च कोशाम्बुपहृतं तथा आघ्रातं माकुनार्धेन कास्य वर्जयात्
२६ तेभ्यश्च अन्यपुष्पं पर्युषितं जपेत् अतः कर्माणि ग्रथितानि वपु व्याणिन वर्षयुषितं तथा एवमादाय पुष्प
व्याणि जाप्यं पूरुमा निपुणात् ग्रन्थाल्यमादाय हस्तौ च सम्यगाचमनं चरेत् वागन्मामि प्राणियस्याङ्घ्रिः स्मृता
स्यात् तेन वापि यसेत् उपविश्यात्र हरम्यरंगवल्ल्यादिशोभिते विना नादिसुशोभिते अभिदीपिविराज
ते चंदनागुरुकस्तूरीकर्पूरामोदसंयुते सुपुष्पमंडपे तस्मिन्नर्चये पितरं शुभं तस्मिन्नास्ती
26 र्णं पर्यङ्कं रम्यं सन्तानं शुभं विकीर्य तत्र पुष्पाणि रम्याणि सुरभीणि च तस्मिन्निवेश्य देवे
शमर्चयेज्जगन्नाथं सह श्रिया नरः जगन्नाथं पिताम्बरं कौस्तुभमदाश्रितं देवस्य चापि मां कुपारे
सर्वलक्षणसंयुतं पद्मासनस्थं देवेशं सर्वलक्षणशोभितं चतुर्भुजमुदारांगं शंखचक्रग
दाधरं वामांकस्थश्रिया पुष्पसर्वाभरणभूषितं लीलया च धरण्या च पार्श्वयोः परिशोभितं स
ति३ र्वपूजाकृतिं कृत्वा देवं सम्यग् जपेद्धरिं श्रीनिमाया आभावेन पूजां विष्णोः प्रकल्पयेत् शालग्राम
शिलायां तु कुर्यात् सर्वोत्कृष्टं सदा एताजिने कुशे वापि कम्बले वापि पीठके उपविश्य गुरुं नत्वा उपेतः समाहितः पू रामः
जयेत्वा गुरून् सर्वं पश्चाद्देवं समाचरेत् सुखं परमं नाम त मुष्टिं समाचरेत् आनने शिरसि स्पर्शं हृदि संचिन्तयेत् परं २६

नद्याराचामनं समाचरेत् ॥ ॐ अमितं अजलेयपश्वान्मंत्रस्तेनैव सुवः ॥ निरंजासंस्मरेदसुदि [illegible] वनमंपीसुभो निम

ज्याश्रुजयेत्यश्वा मंत्रस्तेन समाहितः ॥ उत्थाय पजुलमादाय मंत्रेणो वामिनं [illegible] बाहिराचम्य देवादींस्तर्पये

द्विजाः ॥ ॐ श्रीर्दपीठ ये छहेयुत्तराचमनं चरेत् सात्त रीयसकौपीनवस्त्रयुग्मं च धारयेत् ॥ ॐ आचम्य धारयेत्सुद्धान्

दाभन्त्रेणापूर्ववत् ॥ नासिकाम्लमारभ्य आकेशांतं प्रकल्पयेत् ॥ ॐ अंगुलस्तस्य विस्तार मनुरंगुलमायत सीतरा दि ५

क्रि ५ लेद्विजः कुर्यात्सार्ध्वमरुलमात्रकं धारयेद्यद्वाललाटेषु चोकुवत् ॐ यं पुंडस्य मध्ये तु लक्ष्मीस्थाने प्रक

कु ल्पयेत् हारिद्राच वर्त्रानकुमं नसुगाधिना धृताद् पुंडं देहे लक्ष्मीसेवि नेकरस्तथा सायकीतालक्षफि [illegible] संप्र

पवेवदाचरेत् स्नानकर्मरायण कत्वधौतेषु वासुवाससो मंत्रैः समाजयेदाङ् [illegible] देवतेः द्विजः ध्यायन्

रायणं देवमंत्रस्तेनेनयानयेत् ॥ ॐ अमितं अजलेग्रापपश्वाद्दाचमनं चरेत् सध्यामुपास्यविधिवज्ञ [illegible]

पूर्ववत् तर्पयेन्मंत्रस्तेनम त्यादेवं जनार्दनं तदीपास्तर्पये [illegible] मुक्तोत्मेदेवतान् ॥ ॐ अनुगाने नुभावेन

देवादीनर्पयेत् निष्पीड्य स्नानवस्त्रं तु पुनराचमनं चरेत् पुष्पाण्यादाय यज्ञार्थं स्वारामे वापि राघके पादि

व्यानिपुष्पाणि [illegible] पाद्मसंवो द्विजः प्रचोदयामुचमें त्वौ कुर्यात् पुष्पसमेयह तुलसी जातिपुष्पं च यथा मनो

वनमालिका मल्लिका करवीरं च कौस्तुभं च कुरंडकं पंचकोशा केतपुन्नागकेतकीवकुलानि च मंदारपु

रिमंडं च कौशपयाटलीतथा खादिरं च शमीपुष्पं जपापुष्पं च चंपका श्वेतं च किंशुकपुष्पं कंक मनागके

शरं जलजानि च सर्वाणि कदंबकुटजं तथा दवनं रवववरमूलं च मरुवं हस्तियम्ं एवमादीनि चान्यानि

पु०रामौ सकलं नरानंपद्मासवां सुरानुष्ठितं दुकूलमञ्जुसंपुक्तां नीलकं तनक्रीपन्ना रक्तकुटलसंयुक्तां सर्वाविपवसंपन्नां
२७ दिव्यचंदनलिप्तांगीं दिव्यपुष्पैर्विराजितां रत्नाभरणभूषितां संपुक्तांकेयूरांगदशोभितां गृहीतपद्मयुक्ताभ्यांहस्ताभ्यां वि
राजितां गृहीतमातुलिंगाश्चजांबूनदकरांतथा एवं देवीं स्मरन्नित्यं वामांके सततं हरेः यथाभिमानिरतां देवीं न्यासकर्मसमा
२४ चरेन्मुदा: पूर्ववद्धेयन्यस्य शंखचक्रगदादिका: देवस्य दक्षिणे पार्श्वे विन्यसेत्कलशोत्तमं सुगंधद्रव्यसंयुक्तं विधि
वाट्कमपरितः वामपार्श्वे तु देवस्य पश्चाद्द्रव्याणि विन्यसेत् पात्राणांशोधनं कार्यंत्यपुरतः पञ्चसंख्यया पाद्यार्घ्या
27 चमनं स्नानं मधुपर्कार्थमेवमेव मध्यतो मधुपर्कार्थं दोनेरापेतपंच चलान्तवर्णकंचौलकं संजातिफलं त
था गंधीरं तुलसीपत्रं कोष्ठं चंदनं तथा पुष्पाणि च सुगंधीनि विन्यसेत्कलशोदके सौरभेयं तथा हेम दूर्वा पे लक्ष
श्री लशोत्तमे कलशस्योपसमतं तु तादिमुद्रां प्रदर्शयेत् उद्धरण्या र्घ्यपात्रे तु तोयात्कलशाज्जलं तस्मिन् सोदर्शनी तु ज
दर्शयित्वाभिमंत्रयेत् मंत्रेणाभिमंत्र्यापाना दिपेत्कलशोदके पाद्यार्घ्याचमनं स्नानं पात्रेषु चतपेवतु पात्रे
षु तदपेन्यगृह्याज्जरंगयात्तवेजलं द्रव्याणि विन्यसेत्तेषु यथोक्तानि क्रमात्तथ: पर्यंकं चंदनं कुसुमं पाद्यपात्रे विनिक्षिपेत् कु द्वि२
श दूर्वांकुरान्पुष्पं कुंकुमं तिलसर्षपं तुलसीभारं च वैव न्यसेदर्घ्यजलेशुभे तथैवाचमने दद्यात् कर्पूरागुरुचंदनं धा
त्री तु तुलसीपत्रं युक्तं जातीफलं तथा लवंगकस्तूरीं स्नानपात्रे विनिक्षिपेत् शर्करादधिमध्वाज्यं मधुपर्कोत्तम रामः
र्चयेत् ततः पात्राणि सर्वाणि मंत्रेणाभिमंत्रयेत् द्रव्याणामप्यलाभे तु निक्षिपेत् तुलसीदलं गृहान्मध्येर्चयेत् सर्वं पञ्चाग्नी १७
ठं समर्चयेत् शक्तिराधारशक्तिश्च चिच्छक्तिश्चाविशक्तयः कूर्मादमक्रपीठं तु यज्ञनीपापपात्क्रमात् धर्मादीनर्चयेत् पीठ

हृदिस्थाप्य तेन दग्ध्वा स्वविग्रहं पूर्ववत्पुरो येन दग्ध्वा चैव समुत्सृजेत् अथाप्युदेवं तवीजचन्द्रमण्डलसं [illegible]
[illegible]
महापातकदेहायांशोपातकोपांगसंज्ञितं उपपातकपं चांगं कल्मषं कृष्णं विचिंतयेत् अथ षट्कोणमध्यस्थं षड्भिः बिंदुभि
र्लक्षितं वायुबीजं न्यसेत्तत्र नाभिदेशे समाहितः तत्रोत्थितेन संशोध्य वायुना स्वस्य विग्रहं प्राणायामविधानेन
शोषयित्वा समुत्सृजेत् ततस्त्रिकोणमध्यस्थं षड्बिंदुभिर्लक्षितं अग्निबीजं न्यसेत् ध्यायेत्त्वग्निः सुप्रज्वलस्त १३
स्मिन्नुत्थितवारिणा क्षालयित्वा स्वकं देहं शोधयित्वा समुत्सृजेत् अपामानेन कमले विन्यस्य विमलेष्वभो।
पंचविंशात्मकं शुद्धं अव्ययं शक्तितेः परं स्वस्यमानेनोत्पन्नाद्यमंत्ररत्नेन मंत्रवित् प्राणायामत्रयं कृत्वा पश्चा
न्न्यासं समाचरेत् पंचविंशाक्षरो मंत्रः श्रावितः समाहितः षट्पदश्च समाख्यातो मंत्ररत्नमिहोच्यते तस्य नारायण
र्षिस्तु नारदार्षमहर्षयः श्रीमन्नारायणाख्यो देवता जगदीश्वरः छंदश्च देवी गायत्री प्रणवो बीजमुच्यते श
क्तिः श्रीश्च विज्ञेया मंत्ररत्नस्य सर्वदा हृदयादिषडंगेषु षट्पदानि सुविन्यसेत् करन्यासं ततः कृत्वा संपु...ली
मं बुधप्रान्ते पंचविंशात्मके देहे मंत्रवर्णानि विन्यसेत् करन्यासं ततः कृत्वा हृदयादिषु मंत्रवित् एवमेव विधिं कृत्वा
पश्चाद्ध्यानं समाचरेत् अनंतभोगपर्यंके कराग्रे रत्नविचित्रिते तत्रासीनं श्रियासार्धं लीलाभूमिसमन्वितं सर्पको
टिघ्नतीकाशं पीनकौशेयवाससं सर्वलक्षणसंपन्नं सर्वाभरणभूषितं पद्मासने समासीनं कोमलावयवोज्वलं शुक
रूपनयनाभ्यां लोचनद्वयशोभितं स्वनासा...सलसद्गुं...मुक्तास्थापनाचितं उपरिकराभ्यां लोचनाभ्यां विराजितं सिंह
स्कंधाननरदं सिंहनाथतचरमुद्रं केयूरांगदहारादिभूषणैस्सुशोभितं प्रसन्नतामुखं चक्रादिशंखाद्यैर्विराजितं वरदा
भयमुद्राभ्यामितराभ्यां विराजितं रत्नपुरस्सो भा...पदयुग्मविराजितं वामांकसंस्थितां देवीं स्मरेत्कांचनसंनिभां

व॰स्मृ॰ रत्नं चरीपमहांगमुच्यते स्नानेधूपेतथा दीपेनैवेद्ये भोजने तथा भ्रमरीमुद्रयेनैव चवन्त्वं यत्रोक्षसमाचयेत् नैवेद्यं
१८ चतमीरद्यास्त्रातः कालेसमाहितः इध्यन्नेदौरसपुक्तफलेर्वित्तसमर्पयेत् पश्चादाचमनं दत्वा तांबूलं च समर्पयेत् सु
वर्णफलकं दद्याद्दक्षिणाविमापूर्वे दाधाम्रराशिपुक्तताम्बूलं स्तुमनोहरं पुष्पमालां ततो दत्वा नीराजनमथाचरेत् सं
भोगाचपुष्पांजलिंसहदेवानित्व नमस्कृत्वा ततो भक्त्या [redacted] स्कृत्वा स्तवैर्गीतैर्वच नैवेद्यमपि नित्यमेवो वैष्णवेभ्यः
वं समर्पयेत् सर्वग्रातः समाराध्य देवं नारायणं हरिं प्रातरुपासनं कृत्वा पूर्वोक्तविधिना ततः स्वाध्यायाध्ययनं कृत्वा तद
र्थमपि चिन्तयेत् वेदस्वीकरणं पूर्वं विचारोध्ययनं ततः अभ्यासश्च जपस्तस्माद्वेदाभ्यासेषु पंचधा वेदानधीत्य
28 इतिहासपुराणानि यथाशक्तिः कृत्यधर्माचरेत् पश्चाद्यथालाभं मतञ्जितः वैष्णवेभ्यो ऽन्नपानं च स्वयमेवाजीवेन्नरो द्विज
जीवेननालुपाः स्वस्य यत्फलोदयं कृषिकर्मप्रयत्नतः स्वनिषेध्या द्वापदे न हि पापकृत्यतिनाशिनी वैष्णवे
वै लक्ष्यं च न कृषिकर्मात्रमथार्थाया याचयेत् गृहे गृहे नैवमाभिः प्रतिलब्धेन जीवेत् कर्मद्विजोत्तमाः सर्वेषामप्यलाभेत्
वेनग्राकादिना चरेत् माकमूलफलैर्वापि जीवेत् सम्यग्वृत्तं भिषः नान्यार्थेनात्तु नोद्धृत परमायकृतोपि वा सर्व
द्रव्यार्जनेन शुद्धया कुर्वीत ग्रत्नमहर्हरे तेन वृत्तमहर्जातो ना कर्मोपजीवने पतिर्वीर्यापल्लने राज्ञां कृषिगोरक्षे
राविप्राः कृषिकर्मतत्सज्ञाणां इत्यधर्मे निमित्ते स्वकुर्यात् सदा हितं स्वकं धर्मं राधर्मवित् अथ मध्यदिने संप्र राम:
गते स्नानं समाचरेत् तीर्थेनद्यां तडागे वा गृहे वापि समाहितः कुशान्तर्बा ज्ञविधिना मृचाद्याचमनादिकं स्नाना १८
र्थं मृत्तिकां शुद्धां दूर्वां धात्री तिलान् ततान् गृहीत्वा पश्चिमोद्देशे विन्यस्तस्तु पतो द्विजः कुशांश्च व्याहरेत् सातानहं स्त

पादशाङ्खमन्मकान् चंद्रादिभारयात्नंजाकुमुदादीस्समर्चयेत् गृहीतचामरादीश्च ... विमलाद्यष्टशक्तयः पूजनीयाः
प्रयत्नेन गंधपुष्पाक्षतादिभिः एवं पीठार्चनं कृत्वा पश्चाद्देवं समर्चयेत् मंत्ररत्नेनवै दद्यात्पाद्यार्घ्याचमनादिकं स्वच्छना
यपादयोश्चतु दद्यात् कुंभकरततः तस्मिन्निवेश्य देवेशं दंतकाष्ठं समर्पयेत् गंडूषार्थं च मुनं दद्यात् सुवासितजलैः शुभैः आ
दर्शनं ततो दद्याद्विमलं चातपत्रकं सुवासितेन तैलेन दद्यादभ्यं ... ततः उद्वर्तनं ततो दद्यात् कस्तूरी ति दिव्यकल्पि
तं केशान्तरंजनार्थं च दद्याद्गंधसुवासितं स्नानीयं ... पयेद्धि ... जलैः शुभैः कुंकुमेन हरिद्रेण दद्यादु ६४
र्तनं ततः सुवासिततोयेन स्नापितं ततः स्नापयेत्ततः स्नानपात्रस्य तोयेन च रत्नेन मंत्रवित् अभिषेकं ततः कुर्यात्सु नंदे
विमलप्रकाशिते श्रीसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यां च स्तोत्रैर्वाथ मभिषेचनं देवस्य स्नानकाले तु कुर्यात्सिद्धये धीवरः अभिषेकं
६८ ततः कुर्यात् ... पीठे शुभे ततः पश्चादाचमनं ... वस्त्रे ... कुंभे पुनराचमनं दत्वा ... ततः आ
दर्शनं दर्शयित्वा ... निवेशयेत् ... ततो दत्वा दद्यादाचमनीयकं मधुपर्कं ततो दत्वा ... आचमनं एवं के
पुनराचमनं दत्वा नीराजनमथाचरेत् ... च पुष्पाणि कस्तूरीसहितानि च दत्वा ... देवस्याके निवेश
येत् लीलाधरियेयास ... ततः अनंतवेतेपं च ... परितः पूजनीयाश्च ... के
... कुमुदाद्याश्च ... चंदनागरुकर्पूर देवदा
रु ... जातीफलं ... फलं च ... तथैव ... माल्यानि ... धूपं दद्यात् ...
यमनोहरं गोघृतेन च संयुक्तं दीपं च विनिवेदयेत् सोमकार्पासकाष्ठाके ... ज्योत्स्यता

तं

व० स्म० स्तनस्वयं विष्णुमंत्रस्य देवता पुरुषो योगसहीजं ऋषिर्नारायणः स्मृतः प्रथमां विन्यसेद्वामे हस्ते तां दक्षिणे करे तृ
१७ तीयां वामपादे च चतुर्थीं दक्षिणे पदे पंचमीं वामजानौ षष्ठीं वै दक्षिणे तथा सप्तमीं वामकट्यां दक्षिणा
यां तथाष्टमीं नवमीं नाभिदेशे च दशमीं हृदि विन्यसेत् एकादशीं कंठदेशे द्वादशीं वामबाहुके
त्रयोदशीं दक्षिणे तु आस्यमध्ये चतुर्दशीं ... षोडशीं मूर्ध्नि विन्यसेत् एवं न्यासविधिं कृत्वा पश्चात्
जां समाचरेत् अर्घ्यपाद्यादिके देवे अर्चयेत् पुरुषोत्तमं ... नैवेद्यान्तं ... समभ्यावस्त्रमेव च अ
२१ र्घ्यं चोपवीतं च नवम्यां गंधमेव च दशम्यां पुष्पदानं च एकादश्यां सधूपकं द्वादश्यां दीपदा
नं च त्रयोदश्यां निवेदनं चतुर्दश्यां नमस्कारं पंचदश्यां प्रदक्षिणां षोडश्यां ... उपवासनं दशम्यां
२६ षं कर्म समाचरेत् स्नानं वस्त्रं च नैवेद्यं दद्यादाचमनीयकं ... दीपं च पाद्यं ताम्बूलं दंतधावनं हत्वा षोडश्या २६
मिमं वै षोडशनामानि क्रमात् ... वास्येन होतव्यं ... षोडशभिः क्रमात् पुनः षोडशपुष्पाणि दद्यात् षो
डशभिः क्रमात् ततः सर्वं जपेद्यः षोडशकल्पमेव च ... त्रिमिरेव च भव
एवं न कुर्यात् दोषान् त्यजेत् ततः एवमभ्यर्च्य देवं ... विधिनैव तु हविष्यव्यंजनैर्युक्तं ... सम
माचरेत् अत्युत्तमं ततः ... तथा आर्द्रतमितरैः ... विवर्जयेत् उपादेयानि मांसा श्रीः
नि भक्ष्याणि च ... फलानि च सुपक्वानि सुरस्यानि यविक्षाणि निवेदयेत् कदलीकरवल्लीबयाः ... १७

न्मृलपुतान्जलं पवित्रपाणिराचम्य सकृदप्सु निमज्ज्य च मंत्रेणैव तु गायत्र्या मृत्तिकामभिमंत्र्य च धात्रीफ
लेनाद्यपश्चात्सदूर्वां च सगोमयं स्योनापृथ्वीति मंत्रेण गंधद्वारेति चानया अथ मौनसमध्ये तु कुर्यात्त्र्यांगे तु लेपनं
धात्रीमप्यनुमंत्र्याप जलं चैवाभिमंत्रयेत् ध्यात्वा जगद्गुरुं तत्र देवं गंगाजलं स्थापनं मूलमंत्रेणाभिमंत्र्य शिरसो मार्ज नीमि:४
मि४ नं चरेत् ता सदिति मंत्रेण आपोहिष्ठादि पर्यस्य चान्यैः पावमानीभिः पुनः स्नात्वा संमार्जनं चरेत् पश्चादप्सु निमज्ज्या
पवित्रः पठेदघमर्षणं मंत्रद्वयेन तथा जलान्तर्द्विः स्मारितिवै ऋचा उपायाचम्याविधि देवादीं तर्पयेत्ततः वस्त्रं चास्त्रप
द्विरान्विश्वेदेवान्सनकादीन् साध्यांश्च तर्पयेद्द्विजानुपवी तो द्वैः मरीच्यांगिरसः पश्चात्सनकं चैव तु म
नू गु नारदाद्यानपि ऋषीस्ततो द्विर्द्विस्तानदैः तिलोदकैः [illegible] पितृन्संतर्पयेत
पंचदक्षिणामुखः अग्निष्वात्ता सोमपाद्या यमस्तु वीरिहस्तपा धृतोर्ध्वपुंड्र आचम्य संध्यां कुर्वीत पूर्ववत् जपेत्तथैव
सावित्रीं तथा मंत्रद्वयं शुभे उपस्थानजपं कृत्वा त्वनयैव मनेनरं ब्रह्मादीन्कुशैः सपितृः उच्चरन्सुसमाहितः सव्याहृत्या
सप्रणवां सावित्रीं च जपेद्बुधः उत्तमदिति सूक्तेन पावि वादिका न्यपठेत् अथ प्रामिकां तथा विघ्नं ततः द्विः स्मारितिवै ऋ
चं मंत्रद्वयं च सावित्रीं वै स्मरेत् तु जपेत्ततः आत्मध्यात्व पयेद्वान् ऋषीन् पितॄंस्तथा निष्पीड्य स्नानवस्त्रं च ततश्चाच र्फ्रे
मनं चरेत् ततश्च स्वगृहं गच्छेद्गच्छन्तो निर्यति द्विपः पादप्रक्षालनं कृत्वा पश्चादाचमनं चरेत् उपविश्यासने यज्ञो
पवीत विदाचरेत् पौरुषेणापि सूक्तेन तथा मंत्रद्वयेन च गंधपुष्पादिभिः सम्यक् पूजयेद्विष्णुमव्ययं अनुष्टुभस्य

वं॰स्मृ॰ ग्नेविमित्रियैर आदवीर्यसैनोतेन चहुपाराहृतिद्दं सोमोवनस्पतिश्चाग्निर ग्निषोमौ तथैव च पावाप
२० थिव्याविद्रागिनारेद्रोधन्वंतरिस्तथा ॥ विश्वेदेवाश्च साध्याश्च वमहद्जनाः वेतस्य श्वेवस्द्देभ्य आ
दित्येभ्य स्तथैव च एतानुद्दिश्य होतव्यमन्नं विश्वानि वेदितं स्वस्वदेवपत्नि स्तस्मुनिभिः सुप्रकीर्तितः तत
विस्वभ्योदातव्यमर्चनादि समन्वितं भूतेभ्यश्च बलिंदद्यदितिपिभ्यस्तथैव च आगतेभ्यापिर्दद्यचतस्स
२० प्रान्यनुसारतः चौरोवायदि वाज्ञानो विप्रः पितृघातकः वैश्वदेवे तु संप्राप्तः सोतिथिः स्वर्गसंग्रहः देश
ध्वनीगतश्चातेवैश्वदेवे समागतः अतिथिं तं विजानीयान्नातिथिः पूर्वमागतः अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृ
२१ हात्प्रतिनिवर्तते सस्मै दुष्कृतं दत्वा पुण्यमादाय गच्छति तस्मात्तत्रेण नाविप्रांश्च जपेद्देविवारचनन्वय हृजन २१
२२ रतोस्वाध्यायं कपचनं तंच संश्यहरेत्ना त्वाविधानतः विप्राश्च वैश्यवाविप्रा प्रेहत्या गतावादि भुक्तुं यथा हजपित्वा
२ गम्याश्चपूर्णंना विधानतः पाहव्यत्तालनं कृत्वा मुखे पाद्यो नरोत्तमः उपविश्यासने रम्ये मधुपर्कं पापज
२४ येत् भुंजीवद् नर्योधीस्वयं भुंजीत वाग्यतः उपविश्यासने रम्ये प्राग्वाप्युत्तरोवापिवा गेहे तु यत्तुरेच्च
विप्रसेवाजनेऽशुभे स्वर्ग वाद्जन कोस्यपर्यावाप्यात्सुखे धिते वत्स पत्लिपलेतस्य कोस्य कुर्यात्समारात
नत्रद्वैनाधिकनं व्यंजनं होनं न विसर्जयेत् मधु कमसां रंभावाकोटजे व्यालमेव च लवतमेवकरं वापि मातुलि
गं न यान न मे नवयु श्चागयसीवाभोजने न विशेषतः पर्णलामेषु वरीष्वभुंजीयात्सस मा हितः भिन्नादद्या द्यमः
स्यपत्नेनपनपे भुक्तचारित्रो विवर्जिते भुंजीयानी योजाप्यनर्षकं सप्तोत्सपरिद्धियावः पीत्वा तेष

न्मृलपुनारजन् पवित्रपाणिराचम्य सकृदप्सु निमज्य च मंत्रेणोवनुगाय न्यामलिकामभिमंत्र्य च धात्रीफ
लेन उद्वर्त्य पश्चात् सदूर्वां च ससगोमयं स्यान्नाव्यवीति मंत्रेण गंधद्वारेत्य चानया अथ मातममध्ये तु कुर्यात् त्वगोवुलिप्यने
धात्रीमप्यनुमंत्र्याथ जलं चैवाभिमंत्रयेत् ध्यात्वा जगद्गुरुं तत्र देवेशं जलशायिनं मूलमंत्रेणाभिमंत्र्य पुण्यैरसो मार्ज नीमिः४
मि४ नं चरेत् त सद्विति मंत्रेण आपो हि ष्ठेति पंचकर्चा ग्रन्थे पावमानीः ततः सत्यास मार्जनं चरेत् पश्चादप्सु निमज्या
घमर्षः पठेदघमर्षणं मंत्रद्वयेनाथ जातदित्यादि तिनेत्रचा उत्तमाद्याचम्य विधिर्देवादी तर्पयेत् ततः वसुरुद्रांस्तथा
दित्यान् विश्वेदेवान् मरुद्गणान् साध्यांश्च तथा पिहानुपत्नी यैस्ततोऽदकैः मरीच्यांगिरसः पश्चात् पुलहं च क्रतुं भृ
नृ गुं नारदाद्यान पितॄन् सस्तनयो द्विजाः ततः तिलोदकैः [illegible] पितॄन्सम्यकेत
यः पितृन् दक्षिणामुखः अग्निष्वात्ता सोमपाश्च सर्वांस्तु बर्हिषत्तथा धृतोदपिंडं आचम्य संध्यां कुर्वीत पूर्ववत् जपेत् तथैव
सावित्रीं तथा मंत्रद्वयं शुभे उपस्थानं जपेत् कृत्वा तत्स्तथा नमनं ततः ब्रह्मादीन् कुशैः सपिः ओं उद्वयं समाहितः सव्याहृती
सप्रणवां सावित्रीं च जपेद् बुधः तरत्समंदीति सूक्तं तथा पावमानीकाव्यपदेन ओं ध्यालिकांतथा विधानं तदिन्द्रारति वेन
नं मंत्रद्वयं च सावित्रीं विष्णुवीर्यं जपेत् ततः आचम्य तर्पयेद्देवान् अर्घ्यं पिप्पितृंस्तथा निष्पीड्य स्नानवस्त्रं च ततश्चाच श्रीः३
मनं चरेत् ततश्च स्वगृहं गत्वा गच्छेत् तानिर्यति द्विजः पादप्रक्षालनं कृत्वा पश्चादाचमनं चरेत् न्यविश्य आसने पू
सुखदं पूर्ववदाचरेत् योऽस्वेराज्ञं सूक्तेन तथा मंत्रद्वयेन च गंधपुष्पादिभिः सम्यक् पूजां यदिवाचरेत् अनुपमसा

वं०सू० ग्नोविमन्निपेर आदावौर्यसेनोनेनच्छहूपाशहतिदृयं सोमोवनस्पतिश्चाग्निरग्निषोमौतथैवच पावाय
२० णिव्याविज्ञामिनोर्ज्रौधयेनरिल्लणा ॐ यविश्वेदेवाश्च साध्याश्चैवमरुद्गणाः वसुभ्यश्चैवरुद्रेभ्यः आ
दित्येभ्यस्तथैवच एतान्तुदेयमेतत्यमन्त्रविस्मानिवेदितं सर्वदेवयत्तंस्मृतमुनिभिः सुव्रकीर्तितः तत
पितृभ्योदातव्यमर्चनादिसमन्वितं भूतेभ्यश्चवालिंदद्यादूतिथिभ्यस्तथैवच आगतेभ्योपिदर्पवसस
ग्रान्त्युनुसारतः चौरोवायदिचांडालोविप्रघ्नःपितृघातकः वैश्वदेवेतुसंप्राप्तःसोतिथिःस्वर्गसंक्रमः देश
२० ध्वनीगत श्रान्तंवैश्वदेवेसमागतः अतिथितंविजानीयान्नातिथिःपूर्वमागतः अतिथिर्यस्यभग्नाशो ग
२० हात्प्रतिनिवर्ततेसमेदुःकृतंदत्वापुण्यमादायगच्छति तस्मात्तत्रंगतान्विप्रान् जपेदाविचारयन्नन्यथातुस्तेच २०
३० रोतवाप्र्यंयंकृतंपचनं तेचसंप्रहरेत्रात्रावविधानतः विप्रान्संवेश्यतानिविप्राग्रेहेतु त्यागतावदि ब्रह्मसुक्षयम ह्मजपेत्वा
४० राम्याशुदत्तंतान्विधानतः पादप्रक्षालनेकृत्वाप्सुभेपात्रेनरोद्विजः उपविश्यासनेरम्येमधुपर्केण पूज
पेत् भुंजयेद्दन्नपांपेस्वयंभुंजीनवाग्यतः उपविश्यासनेरम्येप्राग्वाप्रत्युड्मुखोपिवा मेडलेयत्नुरस्रेच
नाय विन्यसेद्भोजनेशुभे स्वर्णोवारजतेकांस्येपर्णेवाशास्त्रबोधिते पत्रेःपलिपत्रेतत्रकांस्यकुर्योतमाराप्तः
तद्देनापिकर्तव्येतत्तोहानेनसर्जयेत् मधुकमणोरंभावाकोडजेत्रापमेवच नलनेमोहुवरेवापिमान्
गंतपानसं नेव्रपत्नागयर्णेवाभोजनेनविशेषतः पर्णेलाभेषुवर्णोषुभुंजीयात्समाहितः मित्रोदपा प्रमः
स्वपत्नेनपतमे ब्रह्मचारिणो विश्वपितेन्भुंजीयानीपेजापनपर्वकं संशोत्स्यपरिषिच्याप्तःपीत्वातेम

तीद्वयं कूष्मांडकुंजं चैव उग्वीरुद्वयमेव च पर्णसं नारिकेलं च शाल्मली चैव दरीफलं कपित्थं तदुसं
नाकं आम्रमेव च मातकं तथा मदनेक्षु दलाधयमधूक जातमेव च अंडकपित्थं चैव जंबीरं तिंति
द्वयं शीतकंदद्वयं चैव नागदासरं तथा दीर्घकंदमूलकं श्यामलीकंदमेव च उमशाकं महाशाकं श्या
व४ मलीद्वयमेव च कुशशाकद्वयं चैव सीतारामतथैव च एवमादीनि शाकानि यथाविधानि वेदयेत् अमक्षाणि
नि छिद्राणि सर्वाणि मे च वर्जयेत् कोऽवाशिकुलत्थानि निष्पावं च मसूरकं हरितानि पावनालानि वीर्य
कानि विवर्जयेत् लन्नकं चरितिकं च नालिकं सुरणमेव च विवद्दमना तुंबं च पीलुकं शानकं तथा वा
तीकं वरागुष्यं च कूष्मांडपोतुं वर्पदवट: सु लेचकोंतकं वैसकालिंगं तडुली पक श्लेष्मांतकं कोविदारमा
त्रशाकं च भानितकं निर्यासानि च सर्वाणि कुंभनिमेंडुधा हलं चिंचुलगुंडं चैव रक्तशाककरंजकौ
अन्यानि च निषिद्धानि वर्जयेत्सर्वो [illegible] द्विज: सुवारे सुसुषि मंत्वा शाकं मूलक लाउकं ग्रहीत्वा पा
धयेत्स्यधाय स्नात्वा च सुशोधयेत् पाचयेत् शाकमूलादि मरीचिसमन्वितम् आज्यपयोदधिग्रासान्य
मेवाहरेत्तदा आज्यं चतदा भावेत् [illegible] व नैवेद्यं तेरैपः अनिदंमाहगो हीरमनत्ता पाश्व वर्जयेत् एवं
निवेद्य [illegible] देवाय पादाचमनं ततः सकपूरं च तांबूलं पुष्पमलां समर्पयेत् दीपनीराजनं कृत्वा [illegible]
तामरे च भूयस्वंनमस्कुर्यात् शुभशाष्यं निवेदयेत् मंगलायसनेकृत्वा कर्मणो [illegible] समापयेत् हरेर्न
वेद्यशेषं तावं च पंत्तांनं पपेत् वेदिके लौकिके वापि देवेभ्यो जुहुयाद्धविः परिषिच्य [illegible] तीर्व समिध्या

मा१

प

१५।१८ ध्यानेनैवं स्थितो धीमान् स्मरेद्धरिं प्रातःप्रभृतिनिनानि स्वाध्यायमेवं तेनतः अस्तंगते दिनकरे संध्यां कुर्वीत पूर्व
व०स्त्र० वत् ततः सप्तजपेद्देवं जप सुसमाहितः अष्टाक्षरविधानेन जपेत्सुसमाहितः अष्टाक्षरा मंत्रेण
२१ नारायणमनामयं गंधपुष्पादिभिर्नित्यमर्चयेदच्युतं हरिं नैवेद्यादि त्वरामंत्रः सर्वदुःखविनाशनः म २२
वैष्णवः श्रीमान् सर्वेषामेव कर्तृशुभः अष्टाक्षरस्य मंत्रस्य ऋषिर्नारायणः स्मृतः छंदश्च देवी गायत्री च
परमात्मा च देवता गंधपुष्पादि सकलमनेनैव निवेदयेत् अनेनाभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्त्वेण
त किं तस्य बहुभिर्मंत्रैः किं तस्य बहुभिर्व्रतैः नमो नारायणायेति मंत्रः सर्वार्थसाधकः ओंकारेणोच्यते वि
21 ष्णुः ओंकारेणोच्यते मकारेणोच्यते जीवस्तयोः संबंधः स्मृतः नमसा प्रोच्यते तस्य तस्य नारायणाय
वै नारायणास्तथाहं सर्वगतो हरिः तेषां तन्निलयः केशवः प्रोच्यते नामतो हरिः ततः सर्वगतो ह्यनेन सर्वं पु
काले पुनःपुनः जल्पाय सदहेत् लोकायचैवान्याससमाचरेत् मंत्राणामिष्टगानि बहु क्रमेणानुविन्यसेत् न
वर्णेन कुलीनत्वे चतुर्वर्णेन तु अष्टाक्षरेणाष्टदलं अष्टांगन्यासमेव तु सर्वन्यासविधिकल्पे
जापयेवं यथैवेत् तीरान्यसर्वकोपेतं नैवेद्यं तु समर्पयेत् ततः स्नात्वाभिषिक्तस्य प्रायाणि निवेदये
त् सम्यक्कृत्वा तातेरेयं पर्यंकस्थशोभिते स्थापयेत् समयोत्साहं धारयन् लीलया सह मेगलाशास्तके
प. लातुर्ययेपुरःकृते नेम भिः कीर्तिपि त्वा पापाय हेमभूरेततः अतिपीतर्षियि त्वाच्छयेश्वजीत एवं रातः
शवयस्यपतीम तासव यायाधय नेपदेन अन्यमद्देवायतनाद्बीमतिपत्तमवाप् सर्वमाराधयेन्ति २१

मेसमाचरेत् अमतोयत्तरणमतीत्य वः आत्यक्लिन्न ततः प्रातोभ्यो गुहवाद न्नेयमार्जुजीनवाग्यतः अवे
ष्टितशिरा वापि नाभ्रनात्तुहया स्वान् नवस्त्र परित्राप नचनु क्षापिरोरुहः नप्रसारितपादश्च बहिर्जानुक
रस्तथा ननिधायकरेभूमौ नचरोपितहस्तवान् नाकाशेनशयानस्तु भुंजीयान्तु कदाचन ग्रासशेषं नचा
श्नीयात्पीतशेषं पिबेन्नतु शाकमूलफलादीनि दंतच्छेदैर्नभक्षयेत् बहूनां पात्रे नलेहनं भुक्ते वक्त्ररसा
क्ति प्रसन्नांगुलिभिर्वक्त्रान्स्पृशो मांसभक्षणात् प्राहृतं नायोषणां पीत्वा भूमौ नहुतं पापस्त प्राह्नेनायः यथ
स स्तक्कं सुरापनेंस्मृतं पानीयपायसं मन्ने मधु नलवणामेवच हस्तमेदेन न जीयात् अन्यगोमांसभक्ष
ण प्रत्यक्षलवणाचैव नीरवे लवणान्वितं दधि हस्तेन मोघनं जीरान्नं क्रमयेद्वत् विषमानं सहस्ति
रे आत्मयोगान्नेनदुर्वलः तोयपिबांते हस्तेन ग्रथमत्रैराससमत्तनतः गेहन्यवामहस्तेन पात्राय पिबनाद्विजः
नै॰ सुरायानेनेतु त्वमेवमाहप्रजापतिः पिबे त्यात्मानं राद्विप्रानालिकैकफलेरसं ससुरायोमाहायायीरौर २
वंनरकं व्रजेत् चाल्पितावासनेपावविनार्द्रकरपादयः दक्षिणास्य स्यपोभुंक्ते तस्य लक्ष्मी विनश्यति
स्वमानी क्यनियमान् भुंजितयतवाक् शुचिः पाणिनासयविंवणामता यन्नफलं नभेत् एवं भुंक्ता विधा
नेनयश्चासर्वत्र सपज्जले अमृतापिधानेमसीति मंत्रेणापा द्विजोत्तमे भुंक्तोच्छिष्टसमाहायसर्वस्मात्किं
चिद्धरेत् उच्छिष्टभागस्योगे देनेभ्यो सारकं निर्वपद्भुवि उच्छिष्टं वसमप्यंगा वामेनभोजनापात्रं संस्पृ
नः मुखादि चूर्णेन ------ जलैः सतो धयेत्करौ कायेन जलगंडूषैः वक्त्रं संशोधयेत्ततः छिद्राणि स्पर्शयि १.९.७

म०स्म० एषा साजयंतीति विख्याता विष्णुदयिता तस्यामुपोष्य विधिवन्नरः संपूज्य केशवं जयंत्या
२२ मुपवासस्तु महापातकनाशनः सोकार्यो भक्तिभावेन पूजनीयश्च केशवः नान्नं [illegible]
नेन मानुष्यं गतं [illegible] पूजयेद्विधिवद्भक्त्या गंधपुष्पादिभिस्तथा नैवेद्यैर्विविधैर्भक्त्या [illegible]
कर्पूरैरपि रात्रौ जागरणं कार्यं गीतवादित्रनर्तनैः इति [illegible] नोपवासं [illegible]
श्रमेण विमले [illegible] सह [illegible] जये [illegible]
जयेत् [illegible] भोजये [illegible]
तपित्तं [illegible] संपूजयेत्ततः साधुगीतं नृत्यगीतैः [illegible]
22 माहितः निवेद्य [illegible] एवं संपूजये
व देवं [illegible] मासि चैत्रे शुक्लपक्षे नवम्यां च पुनर्वसौ [illegible]
[illegible] तस्यां [illegible] पूजाजागरणादिभिः [illegible] गीतवादित्रवर्तनैः
[illegible] भाद्रपदे [illegible] द्वादशी
सा हरेः पुण्या नाम्ना तु विजया तिथिः तस्यां [illegible] विधानेन सर्वतीर्थफलं लभेत् दानोपवास
होमादि सर्वमानंत्यमश्नुते [illegible] काश्यपे [illegible] मेकाल [illegible]
कोमलैर्दलैः [illegible] नदी [illegible] रा०म०
कार्तिके मासि नियतः [illegible] २२.

६

त्वं देव देवमंतोदितः अयने मिति कंव से हरे राधने द्विजाः मंदवारे तु सा याद्दि विधिं वसुज धेदरि
गंधपुष्पादिभिर्दिव्यैर्धूपदीपनिवेदनैः फलैश्च भक्ष्यभोज्यैश्च गीतवादित्रनर्तनैः अर्चयेच्च ततो मम
स्यानु २ त्या विभवसारतः एकादश्यामुपवसेत् यत्नतो पारणे द्वादश्यापि जने नामीश्च नागरे गोदि
भिः प्रभाते विमले स्नात्वा द्वादश्यां पुरुषोत्तमं अर्चयित्वा ततो पुष्पैः धूपसत्वं समर्पयेत
नं भोजयेत् स्वयं कुर्वीत पारणं नैमित्तिके जपे सर्वपापे द्विजः श्रीमन्त कुसुमैर्दिवे
धूपैर्दीपैर्मनोहरैः निवेद्य दध्यन्नपानं केशवपूजने मध्याह्ने मासि पुण्ये
कैरपि पूजयेदच्युतं भक्त्या विनिवेदयेत् राजोत्सवे मल्लिकाकुसुमैः शुभैः निवे
दयेत् अमावास्यायां शंकरं पूजयेत्कमलैः कंदैः मासि
करवीरैः सितासिते अपवैमेरकाये भक्ष्यभोज्यनिवेदनैः भक्त्या पूजयेद्देवं ततः
नैद्य लिखत्विधानेन भोजयेद्ब्राह्मणान् तथा पितृनुद्दिश्य भक्ति
तं पितृलोकाहार संख्याति विधानेन विष्णोरात्मानमनुस्मरन् प्रसा ८७
दाते धीद पादौ पितृमध्ये विशेषतः भवेद्युः पारणे ततः संपूर्णं पुष्पैः धूपदीपनिवेद
राज्ञो विच रागाः पद्मरागा विसंज्ञो तोयान्नद्या देवं पूजयेत् तत्काले संभवैः पुष्पैः धूपदीपनिवेद
नैः तपो मासि विशेषतः वाराहं पितृदेवं सम्यक् संपूजयेद्धरिं पूजयेत्कुसुमैः शु
भैः पुंडरीकैस्तथोत्पलैः कृसरं मुद्गसूपं चैव विनिवेदयेत् प्राजापत्यं संकुलं ज्ञानमासिच्चा :
नै

मं नित्यनैमित्तिके चैवं विष्णोराराधनं क्रमात् सुराय यथोक्तविधिना मया प्रोक्तं द्विजोत्तमाः ॥ इ
वसि० २३ ति श्रीवसिष्ठस्मृतौ भगवत्समाराधनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ अथातोऽपरा
ह्णे तु पितृयज्ञं समाचरेत् स्नात्वा यथोक्तविधिना पूजयित्वा जनार्दनं उपविश्याथ चरुं वह्नौ स्थाल्यां व्रीहि
मयं शुभं स्थाप्य दक्षिणतो वह्नेः अभिघार्योत्पवेण तु बर्हिष्वासाभिघार्य परिस्तीर्याभिसमर्प्य च
धदानं ततः कुर्यात् हुतशेषं क्षिपेत्तथा उदीरतामवर इति सूक्तेन सम्पूर्णं तथा त्वं सोम मसूक्तेन मधुवाता इति
23 ऋचा अवदानविधानेन जुहुयान्मन्त्रवच्च ह प्राचीनावीतिना हुत्वा कर्मशेषं समाचरेत् अग्नेर्दक्षिणतः
पिण्डान् हुतशेषेण निर्वपेत् गोमयेनोपलिप्याथ मण्डलं वर्तुलं शुभं तस्मिन्विकीर्य सतिलान्कुशानास्तीर्य
मण्डले दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु दद्याद्वारि तिलैः सह शुन्धन्तां पितर इति जलं दद्यात्क्रमेण तु अञ्जनाभ्यं
जने दद्याद्धिरण्यं चैव वाससी नमो वः पितर इति उपस्थानं जपेत् पितॄन् तान् पिण्डान्निक्षिपेदग्नौ नद्यां वा
प्सु मे जले: श्राद्धं ब्राह्मणैः ... पितृयज्ञार्थसिद्धये पित्र्यर्थं देवतार्थं च शक्त्या वा अनिमन्त्र
येत् देवे द्वौ ब्राह्मणौ सोमपौ त्रयः पित्र्ये तथैव च एकं वापि यथाशक्त्या ब्राह्मणान्वै निमन्त्रयेत् कुशासनेषु चा चा
नान् यथार्हमुपवेशयेत् प्राङ्मुखे देवतास्थाने पित्र्ये चोदङ्मुखं तथा उपविश्यासने ह्येवं तत्र आवा
हयेद्द्विजान् पूर्वमावाहयेद्देवान् विश्वेदेवास इति ऋचा यवान्विकीर्य पुरतः पात्रे कुशसमन्विते सन्नो
देव्या इति पयोदानं अरिप्यवोऽसीति यवांस्तथा या दिव्या इति मन्त्रेण हस्तेऽर्घ्यं निवेदयेत् पश्चात्संसृज्य ... कृत्वा राम०
२३

दीपाल्लिर्दीपयेत्तत्र तिलतैलसमन्विता न सुहृद्यं पायसान्नं च नैवेद्यं विनिवेदयेत् निरंतरं
धनुर्मासि प्रजपेदरुणोदये तूर्यघोषैर्नृत्यगीतैश्छत्रचामरसंयुते अपूपान्घृतपक्वैश्च शर्क
रामिश्रं समर्पयेत् निवेदनं निवेद्याथ पूजां सम्यक् समाचरेत् शाल्योदनं दधियुतं कदलीफल
संयुतं भक्त्या निवेदयेत् तत्र मासमेकं तु वैष्णवः पूजयेद्धरिं चैत्रे च चंपकैर्मरुवकैरपि शयने भोज
ने कुर्यादुत्सवं पंचवासरं वादित्रैः नृत्यगीताद्यैर्दीपिकाभिश्च केतनैः फलैश्च विविधैर्भक्ष्यैर्भक्त्या
देवं प्रपूजयेत् प्रतिमासं पूर्णिमास्यां फाल्गुन्यादितिथिषु अपि महोत्सवं प्रकुर्वीत जपहोमादिभिः
परिसोधेवर्धपंचानने चंपकाशिखीतले तोरणैर्विविधैर्मेखलं कुर्वीत नर्तनैः रथे निवेश्य देवं शंपता
काध्वजशोभिते शंखभेरीनिनादैश्च स्तोत्रैर्गीतैश्च नर्तनैर्वीथीपर्यटनं चैव देवं वस्तुभिर्विप्रैः सह नारयेत्
स्पंदनेरश्वैर्दीपिकाभिः समुज्ज्वलैः महोत्सवेषु सर्वत्राप्येवं संपूजयेद्धरिं वैष्णवेषु सदा कालं प्रा
प्तेषु महोत्सवेषु तत्राप्येवं विधानेन कुर्वीतोत्सवमुत्तमं तत्कालसंभवैर्द्रव्यैर्यथाशक्त्यनुसार
तः उत्सवं वासुदेवस्य कुर्वीत श्रद्धयान्वितः पुष्पैः फलोपहारैश्च कुर्यादात्तिकभावतः उत्स
वे वासुदेवस्य स्पृष्ट्वा स्पर्शनीविधौ उत्सवे वासुदेवस्य यः स्नाति स्पर्शशंकया स्वर्गस्यापि नरस्त
१२ स्य पतंति नैकेशुचौ संमार्जनं च विधिवत्कृत्वा न स्नानमाचरेत् यथोत्सवे हरेर्द्रष्टैः विकीर्णो
गोपिवैष्णवः महाभागवतानां च पुण्यपद्मोपादपांशुभिः शिरसा धार्यते स्नापीतथापादजलं प्र

तं अग्निगाम्यत्वामिति पवनकुर्यात् द्विप्रविसर्जनं तिलैर्पुलकैः सोदकुंभं दद्यात् संस्मृते पितृमातृगुरुभ्रातृसुतामाताम
व.शि० हादयः संस्कार्या पितृमेधेन यद्दिवेचत्वमेवच गृघ्याशरीरसंस्कारः आछाद्य स्मभवासस्राच्छादयी तीग्मुच्चौ देशे स्थाप
२४ यित्वा कुशोत्तरे चतुरस्रं प्राग्नुदग्देशे कुर्वीत शुभमंडलं तस्मिन्नुलूषं संस्थाप्य पोमात्रे निवेजयेत् अपहत्य हरिद्रानुघ
मचूर्णमयः शुभं प्रवाप्य केशश्मश्रूणी स्वयं स्नात्वा विधानतः अर्चयेद्गंधपुष्पाद्यैः शवं शंहरे मच्युतं गोमूत्रतिलहिर
रा०प०५ रं धेष्टजयये द्वाह्मणास्तथा पितरोपासनं कृत्वा शिविकां कारयेत्कुशैः प्रेतस्योद्वाहनार्थाय वाहनान्कारयेच्छुभा
न् बाहुकेषु नलथ्येषु कृष्णानुडहयोजनं निवेशयेगारथे प्रेतं दाहदेशमनुव्रजेत् हर्ष्यपित्तहरिद्रादिगंधमाल्यविभू
२४ षणैः अलंकृत्य यथाप्रेतं दाहदेशे निवेशयेत् गृहीत्वोपासनं तत्र विशिष्टैर्ब्राह्मणैः सह प्रेतमादाय गच्छेत्तु पूजयन्वेदसंहितां
६ विकीरयेत् रिद्रादिगीतवादित्रनिघोषनैः दाहदेशं व्रजेत्सम्यक् वर्जयेद्रोदनं तथा प्रेतस्य वाहनार्थं तु खनेत्कुंडं स
सोमंतं सगोमये नोदकेन संप्रोक्ष च विशोधयेत् समीपर्णत्तिलैर्मिश्रतोये संमार्जयेत्ततः काष्ठैश्च पातकैः शुचे
श्चितिं कुर्यात्स्वयं ततः कृष्णाजिनं तथास्तीर्य तस्मिन्प्रेतं निवेशयेत् चूतानुलेपनं कुर्यात्प्रेतदेहे तु सर्वतः तिलै
अ० दर्भैर्निदध्यात्तस्मिन्नग्निं विनिक्षिपेत् क्रव्यादो [illegible] वं जस्वादद्यादग्निं ततो रसिप्रज्वाल्य बहिर्दर्भैः परि
स्तीर्य तीलैर्मधुपर्णपूर्णं जलैः कुर्यात्पात्रेष्वेवं नाचरेत् आसादनं च पात्राणां चित्ते दक्षिणतस्ततः इममग्ने त्वं च
च२ जमत्वां मसासादनं ततः आज्यसंस्कारणं कृत्वा तु स्मिमिधं निधाय च प्राचीनावीतिना तत्र कुर्यात्सर्वमशेष
तः परिस्तरणपर्युक्षं सर्वं तत्रापसव्यवत् तूष्णीमेवात्र जुहुयाद्दाघारावाज्यभागको चतुर्गृह्य हुत्वा ततो प्रेतो। रा.म० २४

ति

गंधपुष्पान्नतादिभिः प्राचीनावीतिनापश्चात् पितॄनावाहयेत्तथा अपहता इति तिलान् विकीर्यच समंततः मंडले चत
तुरस्रे तु विन्यसेदर्जनं श्रुभं पितॄणां वर्तुलं दद्याद्भाजनं तिलसंयुतं म पूर्वोक्तानि च पर्णानि खर्णानि रजतानि वा
प्रताल्पमंडले दत्त्वा पाणिप्रक्षालनं चरेत् पश्चात्सह कुशपात्रे दद्यात्तिलयुतं जलं अशीतमिति मंत्र व जसाक्षा
९ र्घं निवेदयेत् मंत्रामहानां मध्ये वं कुर्यात्सर्वां भादिकं मातॄणां पतिभिर्सार्द्धं विनाभ्युदयकर्मणि उपसीर्य घृत
पात्रे दद्यादन्नमतेद्वितः हरेर्निवेदितं दद्यात्सर्वमानेत्यमश्नुते पायसं गुडमध्वाज्यं मार्द्रकं कदलीफलं महाशाकं
रं कालशाकं प्रदद्यात्क शंतथा परिस्तीर्य कुशैपात्रे परिछिच्य जलेनतु आपोशनं क्रियापुक्ते भोजयेन्नान्समाहितः
अभेदे पितृयज्ञे तु पिंडान् तत्र विनिक्षिपेत् दद्यादाचमनं पश्चात्सुधाकारमुदाहरेत् दत्वा तु दक्षिणां शक्त्या वाने
जे वाजेत्यृचं जपेत् प्रदक्षिणमनुव्रज्य ततो विप्रान्विसर्[illegible]पेत् एवं कुर्याद्विधानेन मातापित्रोर्मृतेऽहनि एवत्ति संव
त्सरं कुर्यात्पितृयज्ञादि पूर्ववत् वृद्धौ नांदीमुखं श्राद्धं कुर्याद्वै पितृदेवताः एवं प्रदक्षिणं यज्ञं कुर्याद्देवो पवीति
ना पितृकर्म वर्जयित्वा कर्मशेषं समाचरेत् मातुः श्राद्धं तु पूर्वं स्यात्पितॄणां तदनंतरं ततो मातामहानां तु वृद्धौ
श्राद्धत्रयं स्मृतं युग्मानेव हि सर्वत्र ब्राह्मणान्विनियोजयेत् उपवेश्य प्राङ्मुखान्वै पूर्ववत्सर्जयेद्द्विजान् [illegible]ला नू
न्तुवर्जयेत्तत्र सर्वं कुर्याद्यवैरपि भोजयेदन्नपानाद्यैः [illegible]वमनोहरैः पवैश्च निर्वपेत्पिंडान्नं क्रिकर्कं धुमिश्रिता दधिः
न् प्रागुदक्प्रवणं वापि सर्वमंत्रसमाश्रयेत् दक्षिणाभिस्तोषयित्वा नमस्कृत्वा विसर्जयेत् एकोद्दिष्टं तु पश्चा
द्दैवहीनं समाश्रयेत् आवाहनाग्नौकरण[illegible]रहितं ह्यपसव्यवत् एकार्घ्यमेकं पिंडं च दद्यात्तिलमिश्रि

हृये३

व

वा०स्म० एवं दशाहं निर्वर्त्य गृहशुद्धिं समाचरेत् मृन्मयानि भांडानि सर्वाण्यपि परित्यजेत् एकादशेऽह्नि संप्राप्ते स्वस्तिवाचनमाच
२५ रेत् संपूज्य विधिवद्विप्रान् गंधपुष्पादिभिर्द्विजः पायसापूपहव्यान्नपानकादीनि दापयेत् वृषभमुत्सृजेत् नीलं
लोहितमेव च अग्निसंस्थापनं कुर्यात् उपलेपादिपूर्वकं इध्मदानाज्यभागौ च हुत्वा होमं समाचरेत् चरुणा पायसेनापि प
क्केनैव तथैव च इंद्रं सोमं चरुं इंद्रं च जुहुयात् तत्र देवताः यदिमा वैतिसूक्तेन पश्चादाज्यं श्रुवेण तु होमशेषं समाप्याथ चक्रैरो
वांकयेद्वृषं स्वपत्नीयं ततो वह्निमुत्सृजेत् प्रयत्नतः माता रुद्राणामिति ऋचं जपित्वा चोत्सृजेद्वृषं पूजयेद्ब्राह्मणान् स
25 म्यक् पाद्यार्घ्याचमनादिभिः षोडशैव तु पिंडास्तु एकोद्दिष्टविधानतः आचांतांस्तोषयेद्विप्रान् दक्षिणाभिः स्वशक्ति
तः उदकुंभान् दत्वाथ प्रणिपत्य विसर्जयेत् पिंडांस्तु निर्वपेदप्सु स्नात्वा बंधुजनैः सह हविष्यं वाकू यत्नो भुक्त्वा भुंजेत तत्र
समाहितः सपिंडीकरणं कुर्याद्द्वादशेऽह्नि यथोक्तवत् त्रयोदशेऽह्नि वा कुर्यात् त्रिपक्षे वा त्रिमासके षण्मासे वत्सरांते वा एके ॥ से
विंशेऽह्नि वाचरेत् अमायां ब्राह्मणान् स्नात्वा हरिं विधिवदर्चयेत् गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्नैवेद्यैर्विविधैरपि संपूज्य जगतामीशं वासुदेवं स
नातनं पार्वणोक्तविधानेन ब्राह्मणानुपवेशयेत् पितृयज्ञविधानेन तु वर्जयेदग्निकर्मणि कालकामुसंज्ञास्तु देवता
परिकीर्तिता देवेभ्यो प्राक् त्रयं पित्र्ये उदक् प्रेतार्थमेव तु एकं विप्रं निवेश्याथ कर्मशेषं समापयेत् गंधोदकतिलैर्युक्तं कु
र्यात् पात्रचतुष्टयं प्रेतपात्रोदकं तेषु पितृपात्रेषु योजयेत् पृथक् संयोजयेदद्भिः संगच्छध्वमिति ऋचा ये समाना इति द्वाभ्यां
मधुवाता इति ऋचा क्रमेणाद्भिः संयोज्य पश्चादर्घ्यं निवेदयेत् अर्चयेद्धूपपुष्पाद्यैर्वस्त्राभरणादिभिः हव्यपितृभ्यो ह रा०स्म०
व्यान्नं भोजयेत् सप्तवारान् भुक्तेषु तेषु विप्रेषु दद्यात् पिंडान् कुशांतरे मध्वाज्यतिलमिश्रेण दद्यात् पिंडांस्तु शकुना। २५

द्वि

होतव्याश्च श्रुवेणैवे अग्निकामानुलोकाश्च देवतासमुदाहृताः एतानु[illegible]श्य जुहुयात् दाज्यं तत्र समाहितः त
दभावेवस्त्रणावत्येवापात्रिकैः श्रुभैः कृत्वा मंत्रेण जुहुयाद्दशवारं समाहितः हुत्वा तु सौविष्टकृतं तयो अग्निरिति चैकेरचा
कुतिं शायश्चितौ हुत्वा होमशेषं समाचरेत् दह्यमाने ततः प्रेते कुशैश्च जुहुयात्ततः पञ्चवाच्यं त जुहुयाद्वै पृथक्पृथक् र ब्रत्वं
वं भासादनं कृत्वा अग्निं चरमये जले सप्तौपर्णीयुतैस्तोयैः शरत्तेतिऋचं जपेत् अस्थिनी संचयित्वाथ सुभतोये विनिक्षिपे
त् तीर्थे नद्यां ह्रदे वापि निक्षिप्य स्नानमाचरेत् ~~[illegible]~~
ततस्तिलोदकं ~~[illegible]भतोये विनिक्षि[illegible]~~ दद्यात्पाषाणेऽप्यपसव्यवत् उच्चार्य नामगोत्रादि त्रीन्दद्यादुदकांजलीन् पाचयि
त्वा चरुं तत्र दद्यात्पिंडं कुशोत्तरः निक्षिप्य तज्जले स्नात्वा स्वगृहे च प्रवेशने श्राद्धमस्य प्रकर्त्तव्यमेकोद्दिष्टविधानतः
आममेवान्नदातव्यमन्नं च प्रतिपद्यते आवाहनाग्नौकरणं वैश्वदेवं च वर्जयेत् पाद्यार्घगंधपुष्पाद्यैरर्चयेत्[illegible]व्यतः स
भोजनादिगुणोत्वामं दद्यादाज्यादिसंयुतं शर्करापूपलवणं तिलहेमं च वाससी दद्याच्च दक्षिणां त्वान्ततो विप्रं विसर्ज श
येत् अधःशायी ब्रह्मचारी तथैव नियतः शुचिः नित्यं स्नात्वा विधानेन दद्यात्प्रेते तिलोदकान् एकोत्तरेण वृद्ध्या तु दद्या
दशदिनेषु च एकैकमेकपिंडं तु दद्याद्वै प्रत्यहं बहिः श्राद्धं तु प्रत्यहं कुर्यात्पूर्वं दशवासरं दशमेऽहनि संप्राप्ते सर्व एव
सनाभयः स्नात्वा तिलोदकं दत्वा तत्राशौचं निवर्त्तते मंगलद्रव्यसंयुक्ताः प्रविशेयुः स्वमालयं दूर्वा दत्तां सर्षपांश्च घृत
क्षीरमधूनी च आदाय स्वर्णकुंभं च प्रविशेयुर्गृहं प्रति दशाहं ब्राह्मणानां तु राज्ञां द्वादशवासरं पंचदशाहं वैश्यानां
शूद्राणां चैकविंशति अंचपिंडदानादि कर्त्तव्यं हि यथोक्तवत् अनेनैकेन शूद्राणां सर्वकर्म विधीयते [illegible]

श्री ।

बृ०स्मृ० २६ रन्नपानाद्यैस्तथारंभफलैः शुभैः भोजयित्वा यथाशक्त्या तथा पिंडान्विनिक्षिपेत् प्रागग्रेषु च दर्भेषु उप
वीती समाहितः यवैश्च मधुसंयुक्तान्दद्यात्पिंडान्पृथक्पृथक् नामभिः केशवाद्यैश्च दद्यात्पिंडान्कुशांतरे त
था नित्यांश्च युक्तांश्च नाममिश्रैर्विनिक्षिपेत् पिंडान्गां वा विनिक्षिप्य विप्रानाचमयेत्ततः आचार्यान्पूजयेत्पश्चात्स्वश
क्त्या दक्षिणाभिस्तथा एवं नारायणो बलिर्यः कुर्याद्वैष्णवोत्तमः पितरस्तस्य यांत्येव तद्विष्णोः परमं पदं प्रायश्चित्तमि
दं गुह्यं पापेषु च महत्स्वपि मरणेषु च पापेषु कुर्यादेवं विधानतः चांडालादुदकात्सर्पाद्विद्युता ब्राह्मणादपि दंष्ट्र
भ्यश्च पशुभ्यश्च मरणं पापकर्मणां उदकं पिंडदानं च एतेभ्यो यत्प्रदीयते नोपतिष्ठति तत्सर्वमंतरीक्षे विनश्यति
२८ एतेषां बुद्धिरेवं तु मृतानामात्मघातिनां एवं नारायणो बलिं कुर्यात्संस्कारमाचरेत् पित्रादयो मृता यस्य भवेयु
र्द्यपवैष्णवाः दुर्गतेर्वैष्णवीं कुर्यात्तेषां पापं विनाशयेत् यः कुर्याद्वैष्णवीमिष्टिं विधिना वैष्णवोत्तमः वैष्णवत्वं प्रया
त्येव कुलमेकोत्तरं शतं एकादश्यां शुक्लपक्षे समुपोष्य द्विजोत्तमः धात्रीं विलिप्तांगो नद्यां स्नात्वा शुभे जले ।
९५ नित्यमुक्तसमेतं तद्देवं संतर्पयेद्धरिं गृहीत्वा विधानेन पूजयेद्विश्वमच्युतं गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्नैवेद्यैर्विविधैर वि
पि अर्क्कोन्नरोहसंतु मालतीकुसुमानि च आदाय मंत्ररत्नेन एकं पूजयेत्क्रमात् अभावे जातिपुष्पाणां
कोमलैस्तुलसीदलैः पद्मैर्वा शतपत्रैर्वा मंत्रैरेवं प्रपूजयेत् जपेच्च दशसाहस्रं मंत्ररत्नं समाहितः रात्रौ जागरणं
कुर्यात्संजपेन्मधुसूदनं द्वादश्यां प्रभाते तु स्नात्वा नद्यां यथाविधि एकैकमंजलिं दद्यान्नित्यमुक्तांश्च वैष्ण
वान् गृहं गत्वा हरेः पूजां प्रकुर्वीत यथोक्तवत् सुहृद्यैर्विविधैर्भक्त्यै नैवेद्यं विनिवेदयेत् ततोऽग्निस्थाप रा०म०

पूर्ववत्प्रेतपिंडं तु पितृपिंडे नियोजयेत् अर्चांतांस्तु ततो विप्रान् दक्षिणाभिः प्रपूजयेत् उदकुंभान् ततो दद्यात् नमस्कृत्वा
विसर्जयेत् अत ऊर्ध्वं प्रत्यहं वा प्रतिमासमथापि वा यावत्संवत्सरं दद्याच्छ्राद्धमस्मै स्वशक्तितः प्रत्यब्दं वत्सरादूर्ध्वं मातापि।
त् त्रो मृतेऽहनि पितृयज्ञविधानेन कुर्याच्छ्राद्धमतंद्रितः प्रत्यब्दं पार्वणं कुर्यान्मातापित्रोर्मृतेऽहनि अन्यथा कुरुते य।
स्तु ब्रह्महत्यां करोति सः अवश्यमेव कर्तव्यं विधिना वैष्णवोत्तमः न कुर्वन्तो भवेत्सद्यो रौरवं नरकं व्रजेत् तस्मात्प्रत्या।।
ब्दिकं कुर्याच्छ्राद्धं कुर्वीत पार्वणं अमायां तु विशेषेण चौलोपनयनादिषु त्रयोदशेऽह्नि संप्राप्ते बलिं कुर्यात्तु वैष्णवः
स्नात्वा नद्यां तडागे वा विधिवद्ब्राह्मणैः सह जपेत् वैष्णवान् सूक्तान् स्नात्वा संतर्पयेत्ततः नामभिः केशवाद्यैश्च मंत्रैः सं
तर्पयेद्धरिं तर्पयेन्नामभिश्चैव नित्यमुक्तांश्च वैष्णवान् ततः स्वमालयं गत्वा विधिवत्पूजयेद्धरिं देवस्य पुर
तो वह्निं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि इध्मदानादिकं कृत्वा पश्चाद्धोमं समाचरेत् पौरुषेण तु सूक्तेन पायसं गुडसंयुतं।
आज्यं च जुहुयात्तस्य प्रत्यृचं प्रणवान्वितं तथैव मंत्ररत्नेन जुहुयाद्युतसंख्यया अन्यैश्च वैष्णवैर्मंत्रैः स्वशक्त्या जुहुया त्तवे
ततः नामभिः केशवाद्यैश्च जुहुयात्सुसमाहितः स्वे स्वे च नामभिर्हुत्वा नित्यमुक्तांस्तथैव च ततः स्वि ष्ट
कृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत् पश्चात्संपूजयेद्विप्रान् केशवाद्यैश्च नामभिः नित्यमुक्तान् समुद्दिश्य पूजये।
द्ब्राह्मणान् शुभान् गंधपुष्पैश्च धूपदीपैर्वस्त्राभरणैः शुभैः भोजयेत्पायसान्नेन सर्कंज्यपुतेन वैः विविधै

ञातकं सर्वबंधविमोचनं येनेव क्रीयते तस्मिन्नेव सर्वो पापनाशनो नकुलं वै सर्वं पुण्यं पवित्रं पापनाशनं तस्मा
वस्मृ० २७ तु वै सर्व भीमि दिग्दाकुर्यात्तु वै सर्वः कुलस्य पापनाशाय देशस्याभिवृद्धये यदा शक्रस्तते सम्यक् वै सर्व वीप
पनाशिनी दुर्भिक्षपीडा नास्त्यत्र नास्ति रोगादिजं भयं अथ हेमकार्तिके प्रमुपजते वै सर्व वी शुभां तेन तुष्टो हरि
देवो भवो नारायणस्तथा दृष्टिं च वै सर्वेय संकुलमेको नरं शांतं उत्कृष्टपरं मंधाम प्रयात्येव न संशयः॥॥
रा० ष न - इति श्री वसिष्ठस्मृतौ श्राद्धप्रकरणं नाम सप्तमोध्यायः ७ ॥॥ वसिष्ठ उवाच अशौचानां विधिं
वक्ष्ये सर्वेषां मुनिसत्तमः त्रिरात्रं दशरात्रं वाशौचं रूपमाचारमुच्यते दशाहे समतिक्रांते त्रिरात्री शावसूतके
शु तथैवानुपनीते स्मृतं श्राद्धे शौचमुच्यते असंस्कृते तु कन्यासु त्र्यहमाशौचमुच्यते ऊनद्विवार्षिकं
27 ख० प्रेतं भूमौ तु निखनेद्बुधः अतः ऊर्ध्वं तु संस्कार्यो वा ह्निनोर्कि के नतु तूष्णीमेव तु संस्कार्यो तूष्णीं दद्यात्तिलोद लोट
कं केशादीन् समुद्धृत्य ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः एकोद्दिष्टविधानेन श्राद्धं तत्र विसर्जयेत् एतत्तु लक्ष्य तु
तंश सर्वेषामतिक्रांते तथैव च अतिक्रांतं तु सर्वं हि त्रिरात्रेण समापयेत् अनिक्रांतु कर्तव्यं मातापित्रो हि जन्म
नो उदकं पिंडदानं च दशाहं सूतकं तथा अलाभे नस्यादे [redacted] तस्यैवं च दापयेत् अस्य अलाभे स
स संकुर्यात्यलासंनिधौ तत्तु दाहपित्या विधानेन एवं नसर्वं माचरेत् दुहितुश्च तत्पुत्रे वसनात् हे मरणं यदि
त्रिरात्रीमच्यु च विशोकं मितरत्र त्वहे स्मृतं ऊर्ध्वं दशाहाद्यशौचं सपिंडानां समं स्मृतं पादमेकोदकानां तु॥
एकाशौचं विधीयते गुरो शिष्यस्य सर्वं परोकाहे सूतकं भवेत् विकर्मणं ... सूतके रामृ० २७

तं कृत्वा होमं कुर्याद्यथोक्तवत् अग्न्याधानादि पूर्वेण आज्यं हुत्वा समाहितः तिलैश्च व्रीहिमिश्रैश्च समिद्भिः पिप्प-
लोद्भवैः तथैवाज्येन चरुणा जुहुयात्क मन्त्रैरपि प्रत्येकमष्टसाहस्रं होतव्यं तु द्वयेन वै पश्चात्तु वैष्णवैः सूक्तैः
होतव्यं पायसेन च आज्यमेव तु होतव्यं पश्चादष्टोत्तरं शतं वैष्णव्या वै च अपश्चात्तथा मंत्रक्रमेण च नामभिः
केशवाद्यैश्च तथाङ्गं कर्षणादिभिः मत्स्यकूर्मादिभिश्चैव एकैकं जुहुयात्क्रमात् वैष्णवाश्चैव होतव्या नित्यमुक्ता स पा
नामभिः ततः स्विष्टकृतं कृत्वा होमशेषं समापयेत् पुष्पाणि च ततो दत्वा देवाय दिव्यरूपिणे वै अग्न्यं चैव वैष्णवैः सूक्तैः
पूर्ण केशवाद्यैश्च नामभिः ततो विप्रान्समानीय गंधमाल्यादिभूषणैः पूजयेत्सुवर्णं दत्वा केशवाद्यैश्च नामभिः भोजयि-
त्वा ततो विप्रान् दक्षिणाभिः प्रपूजयेत् एवमिष्टिं प्रकुर्वीत वैष्णवीं वैष्णवो द्विजः पितुः पूर्वोक्तविधिना संस्कारादीन्स रा
माचरेत् वैष्णवीष्टिविधानेन कृत्वा चैव द्विजसत्तमः कुलमेकोत्तरशतं पुनात्येव न संशयः अवैष्णवान् पितॄन्वस्तु मूढः
संस्कारमारभेत् अकृत्वा वैष्णवीमिष्टिं रौरवं नरकं व्रजेत् तस्मादिष्टिं विधानेन कृत्वा वै वैष्णवो द्विजः अवैष्ण-
वानकुर्वीत सर्वमेतत् और्ध्वदैहिकं एकस्मिन्दिवसे यत्र कर्तुमिष्टिं न शक्यते द्वाभ्यां त्रिभिश्चतुर्भिश्च दिवसैश्च समाप-
येत् तावच्च संग्रहे दग्निं यावदिष्टिं समाप्यते एकादश्यां च द्वादश्यां वैष्णवर्क्षे तथैव च अमायां मदैवा एकायां वारे
वाप्युभे दिने पक्षिन्कस्मिन्प्रकुर्वीत वैष्णवीमिष्टिमेव च यावत्समाप्यते पक्षस्तावद्देवो दीक्षितो भवेत् अधः
शायी ब्रह्मचारी तथैव नियतात्मनः सर्वप्रारंभदिवसे उपवासं विधीयते अलाभे तत्र यद्द्रव्यं तत्राज्यं जुहु-
यात्ततः एवमिष्टिं प्रकुर्वीत वैष्णवो द्विजसत्तमः क्रियते वैष्णवी मिष्टिस्तस्य देहो तु द्विजोत्तमाः तदैवं वैष्णव

व.स्मृ. रमाचरेत् तेषां तथानुगमनं कृत्वानुज्ञाश्रणाद्यमः ततश्शौचकाले नसमक्षेण शुद्ध्यति तथश्चरैर्युक्तानां ॥
२८ सद्यः शौचं विधीयते विवाहोत्सवयज्ञेनु अंतरामृतसूतके परैरन्नं प्रदातव्यं भोक्तव्यं वै द्विजोत्तमैः भुज्यमाने
त्वविप्रेषु अंतरा मृतसूतके अन्यगेहेनु आचान्ताः सर्वे ते शुचयः स्मृताः मृता चेत्सूतिका नारी तथैवापि रजः
स्वला गोमूत्रेण स्नापयित्वा वस्त्रेणान्येन वेष्टयेत् कुंभे शलिलमादाय पंचगव्यं ततः पुनः पुण्याद्भिरभिमंत्र्या
थ तेनैव स्नापयेद्द्विजः अन्यवस्त्रेण संवेष्ट्य दाहं कुर्वीत पूर्ववत् सूतके मृतके चैव संध्याकर्म न संत्यजेत् अथवा
२४ हृदयेवापि मनसा संस्मरेद्धरिं अन्येन कारयेद्धोमं पंचयज्ञांस्तथैव च अजागावो मनुष्याश्च ब्राह्मणाद्याः प्रसूतिका
दिवारात्रेण शुद्ध्यंति भूयिष्ठं चन्नवोदकं नवोदकं तडागादौ संयुक्तं सर्ववारिणा सद्यश्चाविशुद्धिस्यादितरं तु विवर्जयेत् सु
पित्र्ये द्धा भर्तुश्चतुर्थेऽह्नि स्नानेन स्त्री रजस्वला दैवे कर्मणि पित्र्ये च पंचमेहनि शुद्ध्यति तथा विंशतिरात्रेण सूतिका यज्ञकर्म
गृहे णि मृते भर्तरि या नारी सूतिका वा रजस्वला चित्याग्निं संत्यजेत्तस्यानुगमनात्मये ऊर्ध्वं रात्रादधस्तस्मात् सूतिकामरणं
मरणं भवेत् ऊर्ध्वं वा नु परं ग्राह्यं मृते चापि च सूतके चांडालस्पर्शने स्पृष्टः सचैलो वा सा जलमाविशेत् प्राणायामत्र
यं कृत्वा त्रीः पवेदघमर्षणं सावित्रीं च जपेत्तत्र शतमष्टोत्तरं द्विजः पंचगव्यं च संप्राश्य पुनः स्नात्वा विशुद्ध्यति चांडालं प
रं तितं वापि तु गमात्रौ त्यजेत् तद्वा कूपसन्निकृष्टे सवासा जलमाविशेत् अत्यंतविस्तृते देशे युगद्वयमुदाहृतं रजस्वलां
सूतिकां च श्वानं काकं च गर्दभं कुक्कुटं विड्वराहं च स्पृष्ट्वा पाखंडिनं तथा । वहिर्देवलकं स्पृष्ट्वा सवासा जलमाविशेत् रामः
स्पृष्ट्वा मांसं विशा मूत्रे चितिं तत्काष्ठमेव च मानुषास्थिं पाशुपतं किल्विषं प्रतिलोमजं जल्पकेन नीलवस्त्रं कारकाश्च २८

वे वैरं लं

आचार्ये च गुरौ शिष्ये व्यं निर्हृत्यापि पतिव्रती ग्रामे अस्य पतिर्ब्रह्मचारिणां न च सूतकं अंतराजन्ममरणे
शावाहाशौचविधीयते मातर्यग्रे प्रमीतायामशुद्धौ म्रियते पिता पितुः शेषेणशुद्धिः स्यान्मातुः कुर्यात्तु
त्तरां ग्रावाशौचसमुत्पन्ने सूत्याशौचं पुनर्भवेत् सावेन शुद्धो सूती नैस्तीः ग्रावशोधीनी अंतर्दशा
हे जननात्तस्यात्तु मरणं भवेत् प्रेतमुद्दिश्य कर्तव्या पिंडदानादिका क्रिया शावाशौचस्य मध्ये तु सूत्याशौ
चं भवेद्यदि पूर्वशेषेण शुद्धिः स्यात्सपिंडानां न संशयः पित्रोस्तु दशरात्रं स्यात् सूतके तु विधीयते अस्पृश्यत्वं
वेन्मातुर्दर्शनसंभवात् शावाशौचस्य मध्ये तु मरणं च पुनर्भवेत् पूर्वस्य कुर्याच्छ्राद्धादि पश्चाद्द्वादशवा
रसरात् दशमेऽहनि संप्राप्ते मरणे जनने तथा न कुर्यात्तत्र तच्छ्राद्धं पिंडदानादि निर्भवेत् पितुर्दशाह मध्ये ना
तु मातुः स्यात्सचेद्यदि उत्तरेण तु पुत्रेण कर्तव्याचोदकक्रिया जननस्य सूतु मध्ये तु जनने च पुनर्भवेत्
पूर्वस्य नामकर्माणि कर्तव्यो वा द्विजन्मनां गर्भस्रावे मासतुल्या निशा शुद्धेस्तु कारणं आदौ मातुस्त्रि
रात्रं स्यात्पिंडदानाशौचक्रिया स्मृता पाते मातुर्यथामासं पित्रादीनां दिनत्रयं आचतुर्थाद्भवेत्स्रावः पातः
मश पंचषष्ठयोः ऊर्ध्वं तु दशरात्रं स्यात्सर्वेषां सूतकं भवेत् प्रोषिते कालशेषे स्यात्सर्वे वा तु त्र्यहं भवेत् यावत्
ग्रामस्य मध्ये तु शव तिष्ठत्यहर्गतः ग्रामस्य तावदाशौचं जैने तु न दुष्यते अस्पृष्टं द्विजश्रेष्ठं विप्रो निर्हृत्यवं न
धुवत् विशुद्ध्यति त्रिरात्रेण तु ... एव तदा विशिष्टस्नानसंपन्नं वहित्वा स्नेहं विना वहि— चतुर्भे
द्विजो महद्यज्ञफलादिके रज्ञानं च तथा वैश्यस्य द्वादशाहं भवेत् विप्रः ... पुनः संस्का
पिंडोदकक्रियां कुर्यात्क्षत्रु ... 



गो

व.स्म. ४४ पूर्णं भस्मयोगिषु लेखं तथा सौवर्णं राजतं वापि चांडालैर्गेहसंस्थितं वह्निना दाहयित्वैव पुनराकारमादि-
२९ तेन मृत्तिकाद्यं मृन्मयं स्यात् नोत्तरं क्षालनाच्छुद्धिरिष्यते सौवर्णानि च पात्राणि तथा रौप्यमयानि च चांडाला-
द्यैस्तु भुक्तानि पुनराकारमाचरेत् चांडालाद्यैस्तु भुक्तानि वह्निना संप्रतापयेत् स्पृष्टाद्यैस्तु यथा तद्वत्ताप-
नं क्षालनं स्मृतं स्पृष्टमात्रे पहतानां तु कांस्यनैरजसैः पिबा गोमूत्रेण क्षालनं [illegible] अत्रानुवर्त्तनीया स्पृष्टमात्रे
तु सर्वत्र क्षालनात् शुद्धिरिष्यते मणिप्रवालमुक्तादि चांडालाद्यैर्धृतं भवेत् पंचरात्रं तु गोमये निक्षिप्य क्षालनाच्छु-
२३ द्धिः सर्वत्र सर्वमात्रे तु क्षालनं गव्यवारिभिः शाकिनं चैव शंखं तु चांडालाद्यैर्धृतं भवेत् स्पृष्टानां स्पर्शमात्रे तु
क्षालनं गव्यवारिभिः नैरेव क्षालनं स्मृतं व्यावहारिकसर्वाणां स्पर्शमात्रेण संत्यजेत् नवानां क्षालनं प्रोक्तं कु-
शलानां नष्टे चैव च भाजनानां तु शीलानां स्पर्शमात्रे तु संत्यजेत् इतरेषां तु सर्वत्र तत्क्षालनं [illegible] तं का-
स्यताम्रादिलोहानां स्पर्शमात्रे तु संत्यभाजनानि कथं त्यजेत् चांडालैर्भुक्तमात्रे तु परित्यागो विधीयते स्पर्श-
पि मात्रे तु चांडाले पंचरात्रं भुवि निक्षिपेत् दाहयित्वानलेनैव [illegible] विशोधयेत् रजतस्य तथा कांस्या-
सं ८ यैर्भुज्यते यदि सप्ताहं भुवि निक्षिप्य दाहयित्वा विशोधयेत् स्पर्शमात्रे तु खननेन [illegible] शोधयेत् वह्नौ प्रता-
पनं कृत्वा भस्मभिः शुद्धसंस्यमा शोधयित्वा जलैस्तु [illegible] ततः रजकाद्यैश्च [illegible] एवमेव विधिः स्मृतः
दत्वा विरत्न [illegible] स्पर्शनेन यदि त्रिरात्रं भुवि निक्षिप्य पुनराकारमाविशेत् स्पर्शमात्रे तु शूद्राद्यैश्चीरिक-
क्षालं स्मृतं चिरकाले तु भुक्तानां कांस्यानां [illegible] भवेच ताम्राणां [illegible] दाहनाच्छालनात् शुद्धिः राम. २९
नं नामु

तथैव च उच्छिष्टं मानुषीक्षीरं ---- वनश्वक्रमेव च छत्राकं च कलञ्जं च पलाण्डुं गृञ्जनं तथा एतेषां स्पर्शनं कृत्वा पंचगव्येन स्पृश
ति मानवः तस्यापि स्पृष्टिनश्चापि स्नात्वा सा तु मनीषिणः उर्द्ध्वं चाचमनं प्रोक्तं चारुणी भिक्षमार्जनं अतऊर्द्धं तु सा विद्या जपेनैव तु
शुध्यति भोजने कर्ममध्ये तु भोक्तुः स्पर्शनं भवेत् स्नानेनैव विशुद्धिः स्यादन्यत्राचमनं चरेत् उच्छिष्टयोरन्योन्यं तु स्पर्शने
तु भवेद्यदि सचेलमुभयोः स्नानं पंकस्येवेतरजन्तुना श्वनाद्यैस्तु स्पर्शनं च भवेद्यदि अथ स्नानं स्नानं प्रोक्तं मूर्द्धसंमा
र्जनं स्मृतं पाषंडिनं च मुन्मत्तं पतितं शवहारिणं अचेलं वद्धिजं स्पृष्ट्वा सर्वाङ्गं समाविशेत् मैथुने मतधर्मे वांते वा दौर
कर्मणि उच्छिष्टेन तथा शुभेन यां स्नानं समाचरेत् रजस्वला यापायदि चेह्लुनादि स्पर्शनं भवेत् तावत्तिष्ठेन्निराहारा
स्नात्वा गव्यं पिबेत्तु सा अन्योन्यस्पर्शने वासां नालकं चैविशोधनं रजस्वलां सूतिकां च योमोहान्मैथुनमाचरेत् त्रिरात्रोषितो
भूत्वा पंचगव्येन शुध्यति कर्मरिं तक्षकं व्याधं नोपितुं रजकं तथा अन्यान् ग्रामीसिजोन्स्पृष्ट्वा सवासाजलमाविशेत् सौवर्ण
रौप्यायसोरस्मवारिजानां तथैव च रज्जुशाकफलादीनां तथा विविधचर्मणां याज्ञिकानां च पात्राणां वालना शुद्धिरिष्यते म
स्मना कांस्यलोहानां ताम्रस्याम्लेन शुध्यति दंतानां तु तथास्थ्नां भस्मपानां तक्षशंस्मृतं तथैव फलजातीनां गोवालैर्घर्षणाच्छु
चिः आविरं कौशिरं क्षौमं तथैव कुतपादिकं श्रीफलारिष्टकघृतं गोमयेनैव मार्जयेत् आतपेनाग्निना वापि शोषापित्वा वि
शुध्यति भूशुद्धिर्मार्जनान्लेपात्कार्ष्ठेपादर्शनात्तथैव च हलाहतानां च देहानां तथा गोक्रमणाच्छिरात् नदीवेगेन शुद्धं
हि स्यात्कूपस्यानां हेमसंस्थिता दृष्टा कर्दमतोयेन पंके पंककृचितामपि कापोतात्रलातनाना ब्राह्मणाच्छुद्धि
स्थितिः सद्यः शुद्धिपद्मानां च तथैव मृगपक्षिणां वहूदकं तु शुद्धिः स्यात्कमलामृत्तादिलनात् वामहस्तेन शुचि
स्यात् गोजलधारा तु वापी कूप ... गतानां च मार्गाणां मर्करश्मिना

व.स्मृ.
३२

ष्य चर्मणां शुद्धिरिष्यते भस्मतुषं विनिक्षिप्य मलिकां वस्त्रिभिर्दिनैः तयोः सर्षपं निक्षिप्य चर्मणां शुद्धिरिष्य
ते नवानां चर्मणामेवं शुद्धिरुक्ता मनीषिभिः व्यवहारिकचर्मणामुच्छिष्टादिप्रदूषिते । परित्यागो भवेत्तत्र नै
व शुद्धिरुदाहृता श्वपाकरजकोद्वक्यागर्दभंतु यदि संविशेत् गृहं निषेव्य येन्सर्वं गोमयेन सवारिणा कुशेनदग्धं तु च२
संप्रोक्ष्य मृद्भांडानि परित्यजेत् रसयुक्तानि पात्राणि तालेपेन शुद्ध्यवारिणा सवारिवसेत्यजेत्स्पर्शं मृद्भांडानां वि
शोधनं चांडाले स्वपचे वापि गृहस्थान् विशेद्यदि गोभिः संक्रामयेत्पूर्वं पश्चाद्गुल्ले स्वयं गृहं गोमयेनानुलिप्या
थ स्वस्तिवाचनमाचरेत् यस्मिन्गृहे तु चांडालश्चिरकालं वशेद्यदि गृहदाने तु कर्तव्यं पुनः संस्कारमाचरेत् चांडा
लस्पर्शमात्रं तु दाहयेन्नगरे द्विजः पूर्ववच्छोधनं कुर्यात् चांडालो संविशेद्यदि एकरात्रं त्रिरात्रं तु चांडालो यदि
ल कामतः निवसेद्यदि गेहे तु गृहदानं समाचरेत् चांडो [illegible] सप्तभूमिं तु दाहयेत्ततः परं वानाहलं तथा वर्षपश्चात्तु त्वा
द्धिमवाप्नुयात् इति श्रीवशिष्ठस्मृतौ शुद्धिप्रकरणं नामाष्टमोध्यायः मुनयः ऊचुः भगवन् श्रोतुमि
च्छामि विप्रसंस्थापनक्रियां यस्मिन्काले च कर्तव्यं विधिना केन सत्तमः । वशिष्ठ उवाच विप्रसंस्थापनं वि
धिं वक्ष्यामि मुनिसत्तमाः यत्कालेन द्विजैस्तत्र नष्टे राष्ट्रे प्रशोषनः शालग्रामशिलायाश्च कर्तव्यं चिरं गृहं गृ रान.
पुरापतेर्येशुभेदोत्रे [illegible] रम्यपर्वेतमथस्तके क्षिप्रं रम्यं गृहीत्वा शमकारयेत् [illegible] भविप्रहं सर्वोपचारणैलनतो ३२

स्पर्शाजं... नाम्यं स्यन्नातीनां माधनायपथ्यामवेत् द्याहं स्नारं तु परामावं व नितान्तोप्रतापयपेत् तत
णतालनादो श्वगोचाले धर्षणं कृच्छिः पत्रपत्र चलोहानां उपद्यातो भवेद्यादि नत्र कुर्वीत व ननं पु
द्याते वदहनादिना। अत्ना नां चेवे... नां तालनं तु विधीयते बहूनां मार्जनं प्रोक्तं श्व सृगालादि दूषितं दि४
तु ग्रामोत्यजे श्व चांडाले स्पृष्ट मान्यादि वर्जयेत् तथैव फलपत्रा कां गुड तैले मधुनि च केशकीटादि दुष्टानां रस
नां वल्कशोधनं अल्पं तु लवणं मन्यजं चाण्डालादो श्व दूषितं वस्त्र संमार्जनं प्रोक्तं मानवैर्न वर्णावणं चाग शु६
नादेस्तु संयुक्तं लङ्कं संपरित्यजेत् नैनैव स्पर्शमात्रेण वालेक्रमणान्तु शुचिः वापि कूप जलं नद्यं पारि
नादो स्पर्शमु घट सह लेजलं वहिर्विरचयेत् रजकैश्च नका रादो स्थिरकालोपशोधितं कूपं
त्यागो विधीयते स्पर्शमु घट सह ले जलं वहिः विरचयेत्
रित्यजे द्विमान् इतरान्न विशोधयेत् मासमात्राय मुक्ते तु घटसाहस्रमुद्धरेत् पक्षमात्रे तदर्द्धं तु मध्ये तु
तदर्द्धकं दशमात्रे घटं नो पंचस्पर्शमात्रे समुद्धरेत् अल्पोदकानां कूपानां खननेन विशोधनं अंत्यजैः से नं३
६२ वितनद्याः स्याने तं... न स्यजेत् स्पृष्टमाचरयजे तीर्थमत्यजे तु संविवृत्ति कर्जये रजकः स्यादशकामुक
मात्रकं वापि कूप तडागानां... ना पलमात्रं जलं भवेत् विद्रामुत्र छालनेनत्र ना कामे न जलं कचित् वा
डालाद्येस्तु पहतं विमुत्रु च घोर श्व धाक्षवेत् गोमूत्र मात्रकं मुद्दं मकति स्थंमही मातं भस्माम्रत्स सर्वपाद्यै

व. स्म. ते वै निरयगामिनः तस्माद्वैष्णवान्विप्रान्कर्मण्यत्र नियोजयेत् महाभागवतं चैव आचार्यं वरयेत्सुधीः महाभा
३१ गवता एव नियोज्याः ऋत्विजस्तत्परा शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादि चिह्नैश्चरहितैर्द्विजैः तत्र यत्कर्म कुर्वन्ति तत्सर्वं हानिदं भ
वेत् चक्रादिचिह्नहीनेन स्थापिते प्रविग्रहे न सान्निध्यं हरिर्याति क्रियाकोटिशतैरपि अवैष्णवस्थापिता
तां प्रतिमानां च वंदनं यः करोति समूढात्मा रौरवं नरकं व्रजेत् तस्मात्तु वैष्णवाः एव नियोज्याः पञ्चकर्माणि शा
स्त्रयुक्तेन विधिना कुर्यात्स्थापनं हरेः पुराणाद्वाचनं कुर्याद्देवं द पारोः देवस्य सन्निधौ पश्चात् स्नापयेत्सं स्नवे
रिभिः पंचामृतैः पंचगव्यैः स्नापयेत्तदनंतरं आनीय चतुरस्तत्र कुशलान् स्थापयेत्सुभान् सर्वौषध्याश्च सुभजले
३२ पंचरत्नविमिश्रितैः कुश दूर्वाक्षततिलान् चंदनं गौरसर्षपान् हिरण्यं तुलसीपत्रं कलशेष्वपि निक्षिपेत् ते
षु शोदर्शनी मुद्रां दर्शयेन्मंत्रसंयुतां मंत्रेणोपाभिमंत्र्याथ अष्टकेशसंख्यया चतुर्भिर्वैष्णवैः कलशैरभिषे स्नवेः
चयेत् अथान्यं कलशं शुद्धं पवित्रोदकपूरितं मांगल्यसंयुक्तं तंदुलोपरि विन्यसेत् मंत्ररत्नेन चैकुपील दशो
त्तरशतैर्द्विजैः अभिषेकं प्रकुर्वीत शंखेनातिनिर्मलेन तु शुभवस्त्रेषु संवेष्ट्य गीतवादित्रनिस्वनैः अधिवासं
संप्रकुर्वीत पवित्रैर्निर्मलैर्जलैः तयोत्तु शोक्तेः रम्यवेदिकां कारयेत्सुभां आकारमंडपयुतां चतुर्द्वारसमन्वि
तां चतुर्भिस्तोरणोपेतां पताकाध्वजशोभितां तस्मिन्निवेशयेद्देवं सुवासितजलैः शुभैः जपेदष्टोत्तरशतं प
वमानमयेकं च अर्चयेद्विधिवत्सम्यक्गंधपुष्पादिभिस्ततः चंडादीनर्चयेत्पश्चात्तोरणेषु यथाक्रमं कुमु राम:
त ३१

कर्त ह्रि२

ष्ठविराजितं श्रीभूमिसहितं देवं कारयेच्छुभविग्रहं एकादश्यां शुक्लपक्षे द्वादश्यां श्रवणेऽपि वा रोहिण्यामि-
पुष्ये वा रेवत्यां वाश्विन्यां शुभे कार्त्तिके मार्गशीर्षे वा नभस्ये चोत्तरायणे शुभे शुभग्रहलग्ने वा शुभग्रहनिरीक्षिते प्र-
तिष्ठां कारयेद्विद्वान् यथोक्तविधिमादिजः गृहेणान्यमासे तु विमूढे भृगुजीवयोः शुभे दिने मुहूर्ते शुभं कंपो
६।४ ज्ञानिपामने हरेस्तत्र नैव प्रतिष्ठा द्विजसत्तमाः आदौ श्रीमहि कर्तव्यं अंकुरार्पणकर्मणि इति मान्वरयेत्तत्र वै-
ष्णवान् ब्राह्मणान् शुभान् वेदवेदांगतत्त्वज्ञान् सर्वशास्त्रविशारदान् जितेन्द्रियान् शुभाचारान् सत्वस्थान् सर्व-
लक्षणान् मंत्रार्थविदुषो ब्राह्मणान् वरयेच्छुभान् तारगुणसमायुक्तमाचार्यं वरयेत्ततः मंत्रज्ञं मंत्रपूतं च सद-
दाचारगुणान्वितं श्रुतिस्मृतिपुराणार्थविदुषं दंभवर्जितं अर्थपंचकतत्त्वज्ञं भक्तिहीनं पुनश्चिरं हतनिष्ठदूष-
यत्नं प्रतिष्ठाकर्मसंयुतं महाभागवतं चैवाचार्यं वरयेच्छुचिः तापादिपंचसंस्कारी महाभागवतः स्मृतः चक्रा- तं॰५
दिहेतिभिस्तप्तस्तु तापः स्याद्विधीयते संस्कारं प्रथमं प्रोक्तं तिलोर्ध्वपुण्ड्रधारणं त्रयोदश द्वादशं वा पुण्ड्रधारणमुच्य-
ते तृतीयं नामकारणं चैव सर्वपापनाशनं आचार्येणैव यद्दत्तं नामसंस्कार उच्यते चतुर्थं मंत्रसंस्कारपरं वै कांत
७२ सिद्धिदः अथ मंत्ररत्नस्य मंत्रसंस्कार उच्यते सांगं समुद्रं संन्यासमृषिच्छंदोऽधिदैवतं सार्थं ज्ञानेन तु संन्यासं समन्ततं
आर्के पंचसंख्याकमार्गतः नदीपावनपर्यन्तं हरेराधनं स्मृतं एवमादि पंचसंस्कारी महाभागवतः स्मृतः अग्नेव
वैष्णवाः श्रौतकाः हीनास्तापादिविवर्जिताः ते नैवं वैष्णवाः प्रोक्ताः शाक्ताः शाक्तेन पापदं गिरिशाः वेदशास्त्रबहिर्मुखाः

कुष्ठंजातीफलंपुष्पंधात्रीरक्तोत्पलंतथा ॥

व॰स्मृ॰ र्पकोमलान् शुभोरोत्थपुष्पाणि ताम्रविकीर्य तस्मिन्निवेशयेत् तस्मिन्मंत्रंजपेद्देवं गंधपुष्पाक्षतादिभिः स्वर्णेन च

३२ पूर्णांकलशान् दिक्षु मंत्रजपेन ततः हिरण्यपंचरत्नानि पंचत्वक्पंचपल्लवान् गंधपुष्पाक्षतान्दर्भान् कलशेषु विनि

पु क्षिपेत् महोदकुंभस्थितकुंभे वासुदेवादयस्तथा विदिक्कुंभस्थितकुंभेषु तत्रानेदायः क्रमात् रत्नानीवागमाष्टौकेनागंध

धपुष्पनिवेदनैः देवस्य पुरतो मध्ये शंकुं भेजप्रजपेत् तंडुलोपरि संस्थाप्य प्रतिमां रक्तकर्पूरे तत्र सौवर्णादिभिर्रजतं मौक्तिकं तु

लसीदलं एलालवंगकंकोलं पत्रकं श्रीफलं तथा तिलाक्षतं शर्षपान् दूर्वांनंदनं गुलं तथा तस्मिन्कुंभे विनिक्षिप्य गु

प्रजपेत्सविधानतः तस्मिन् ध्यात्वा हरिं देवं जलशायिनमव्ययं अष्टोत्तरविधानेन प्रजपेत् कुसुमादिभिश्चतुर्दिक्षु जपेत्तं

स्पृष्ट्वा चतुर्वेदांश्च सूक्तिजः चतुरो वैष्णवान्सूक्तान् चतुर्मं- सूक्तश्चाजपेत्- व्यापकान्मंत्ररत्नं च चतुर्मंत्रधीन स्मृतः

पुराणं शांतिपाठं च श्रीगीतापाठं तथा सहस्रनामपाठं च कुर्यात्तु तत्समाहितः चतुर्दिक्षु समासीनान् सवेदान्योक

त्स्वपेत् अग्निसंस्थापनं कृत्वा इध्मदानादि सर्वकं होमं कुर्यात्ततः पश्चात्तत्र विष्णुप्रकाशकैः सर्वेनुवाकैर्गांस्तं

जुहुयाच्च सर्वं द्विजः अग्नेर्देवीनिमित्ते नरसिंहोनतं मंत्रं प्रत्यक्षविष्णुर्कामिनि परो मां चेमि चोतं श्रीसूक्तप्रकाशसूक्तमाभ्यां रे

ग्नि दिक्षु यथाक्रमं चतुर्वेदाग्निहोत्र आपयथाशक्त्यनुसारतः एकैकं मनुवाकं वा होमं कुर्याद्द्विजः हिरण्यगर्भदैव

मंत्रं हरिदैवत्यमेव च नारायणानुवाकेन श्रियं सर्वान्समेव च चतुर्दिक्षु च होमतः ततः द्रव्ये यथाक्रमात् पायसान्नं तिलव्रीहि

सामिद्भिश्च यथाक्रमं प्रत्येकं प्रतिसूक्तेन प्रतिमंत्रमपि समस्तवंशः मंत्रैश्च तु भिर्होमयत्समाज्यं दैवं यथाक्रमं सत्यकमष्ट राम॰ ३२

तु

दारीं तथादिक्षु हजपेत्तदनंतरं शांतपार्थिमलाद्याष्टमुपजनो पापप्याईतः अनंतं विरहेशं च निम्बमुक्तां तथैव च॥
प्राकारं शंखचक्रादिहेतीनावाहयेत्ततः शरावानुसमस्तं स्वर्गानष्टदिक्षु च विन्यसेत् तेषु दिक्पालपः पूज्याः सर्वे देवा॥
समंततः जपेच्च चतुरो वेदान् चतुर्द्वारेषु वेश्मवः तथैव वेश्मयान्सकान् जपेत्तत्रापि वेशवत्तः मंत्ररूपं द्वादशीषट्कुंडे॥
चजपेत्ततः इतिहासपुराणादिश्रौतवादित्रनर्तनैः तत्र जागरणं कुर्यात्पुण्यस्तोत्रैर्मनोरमैः दीपिकाभिरनेकाभिः
कुर्यान्नीराजनं प्रभुं तन्नीराजन्यां सुप्रभायां तु यथोक्तैर्मनोरमैः जलादुत्थाप्य देवेशं शुभे देशे निवेशयेत् ज्ञातस्त्र॥
स्नपयेत् द्विमूलं जपेत्ततः पंचगव्यैस्नापयित्वा तेन नाम्नां तापयेत्ततः गायत्री हरहरिब्रह्मादिद्विवर्णैः रुद्रनैश्चरेत् स्नापये॥
द्विधिवत्पश्चाद्ग्रस्मशीतैर्जलैंस्तुपैः अन्यत्कलशमादाय पवित्रोदकसहितं उदुंबरशमीबिल्वपलाशाम्रपल्लवा॥ स्प
वानू पद्मपत्रं च कोशेयं तुलसीं च विनिक्षिपेत् अभिमंत्र्य जलं पश्चात् मंत्ररत्नेन मंत्रवित् आचार्यः स्नपनं कुर्यात्पश्चाद्देव्यत
वारिणा जपेन्नु वेश्मवान्सूक्तान् अभिषेकं समाचरेत् पश्चान्मूलमंत्रेणाष्टाविंशतिसंख्यया अभिषिच्य शुभैर्वस्त्रैर्वेष्टयेत्सु षिप्र
मनोहरैः नीराजनं ततः कुर्यात् पश्चादाचमनं चरेत् अर्घ्यपंचधूपपुष्पाद्यैर्दीपनिवेदनैः समं नावबलिं दत्वा रथे रामं निवेश
येत् मूर्धपोषैर्नृत्यगीतैश्छत्रसंचामरादिभिः शाकुनादिशुभैर्मंत्रैः स्वस्तिपाठैर्मनोरमैः पुरं प्रवेश्य देवेशं यागदेशं प्रवेशय।
२ ंच तु द्वारसमायुक्तां चतुर्भिस्तोरणैर्युतां वितानादिशुभां भास्वरां वेदिं कुर्यान्मनोरमां पूर्वं वस्त्रैः स्वपुष्पकान् शरावानपारिकल्पयेत्॥ संर
दीपिकां [illegible] स्थापयेद्विष्णुपताकासुमनोहरान् धान्योपरि परिस्थाप्य व्याघ्रचर्मसुखावहं तस्मिन्कोशं प्रविश्य नं कुशानास्तो

श्री रो

वेतिवैकल्पा सर्वांगं समुपस्पृश्य सूक्तेन पौरुषेणावै कृत्वा षोड[redacted] मंत्रेर्थं समापयेत् ॥ ३३ ॥
त्यंचित्रभित्तिष्वप्यनं उपस्थानं जपं क्रमेण मणिमुक्ताप्रवालादि पादपीठे निधाय च सुमुहूर्ते सुलग्ने वा
देवं पीठे निवेशयेत् अर्घ्यादिना निमपन् सम्यक् संस्थापयेद्धरिं परव्योम्नि स्थितं तत्र तस्मिन् ताराध
६ धयेद्धरिं त... वमंत्ररत्नेवै ध्यात्वा पुष्पांजलिं क्षिपेत् यथोक्तविधिना विष्णुमर्चयेदच्युतं हरिं पौरु
षेणानुसूक्तेन मूलमंत्रेण वै द्विजः स्रजा ... धूपदीपार्घ्याचमनादिभिः वस्त्रालंकारयुक्तेन मधु
पर्केण सजपेन धूपं दीपं च नैवेद्यं ताम्बूलं च समर्पयेत् जपेदष्टोत्तरशतं मं... त्वरमनुत्तमं प्रसादय
८ सन्निधानं मिमं सम्प्रार्थयेत् ... नमस्कृत्वा पुनः पुनः आशिषो वाचनं कुर्याद्देवस्य
तैं ब्रह्म...भिः भोजयित्वा ततो विप्रान् सहस्रं तु शतं तु वा दद्याद्दक्षिणां शक्त्या ... जपेन ततः
गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैराचार्यं परितोषयेत् महोत्सवं पंचदिनं कुर्यात्कल्पानुसारतः एवं प्रतिष्ठां कुर्वीत वि
विस्तारार्चाविधानतः तत्र देवः सुसान्निध्यं यातिनारायणो हरिः प्रतिष्ठासु च कर्तव्यो
विधिरेव उदाहृतः गृहार्चने च कर्तव्यं विधिं वक्ष्यामि सत्तमाः स्नापयेत्संवराय्येन मंत्रपू
तजलेन च मंत्रेणावाहयेद्देवं परव्योम्नि स्थितं विभुं महाभागवतं ... रतले राम०
जपेत्सुधी दद्यात्पुष्पांजलिं पश्चात्तेनैव शतसंख्यया आज्येनैव तु होतव्यमष्टोत्तरशतं ततः ३३

33

नामभिर्विष्णवाद्यैश्च तथा संकर्षणादिभिः ततऊर्ध्वं होतव्यं नित्यमुत्कान्त
साहस्रं जुहुयादष्टमंत्रवित् कृत्वा चैव विशेषस्य पूर्णाहुतिं प्रयोजयेत् तथाऽस्त्र
नामभिः होमं कृत्वा विधानेन रात्रौ जागरणं चरेत् ... पूर्ववत्तु समाहितः ... देवेश मभिषेकं
स्नात्वा शुद्धो यथा कृत्वा प्रायश्चित्तविधिः पूजां कुर्याद्विधानेन पूर्ववत्तु समाहितः ... स्नापयेद्देवं ... अधार्घं कृत्वा ध
समाचरेत् पूर्णैर्नैककलशैः पुष्पैः पंचामृतेन वैष्णवैः ... स्नापयेद्देवं ... अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा स्ना
पयेदाचार्यः सुसमाहितः मंत्रेण स्नापयेद्देवं वसोर्धारां ततो ... ततो देवं निवेशयेत् सर्वांशलाकमादाय आ
शुभं पयेन्नेत्रयोर्नेत्रं आचार्यः प्रयतात्मवान् ध्यानं ... पौरुषेण तु सूक्तेन ततः संमार्जनं चरेत् ततो
चार्यो नियतात्मवान् नयनोन्मीलनं कुर्यान्मंत्ररत्नमनुस्मरन् ... छत्रं च चामरं चैव दर्पणं च समर्पये
... हरेः नीराजनं ... मंगलस्तवसंयुतं ... नवधान्यं तथैव च सुवर्णं रजतं ... हरिं
दर्शयेत् ... कन्यां च दर्शयेद्दशमंगलानि पुष्पं च शंखचक्रादि नवधान्यं ... मंडलं येनके
मधुसर्पिषां ... सर्वपात्रे च मंगलानि प्रकीर्तिताः शंखचक्रासनाकं ...
पंचरत्नयुगं कुंभं ... दर्शयेत् शंखचक्रगदापद्मं पुष्पं ... धनुष्कं ... प्रकीर्तिताः प्रपद्य
स्थापयेत् पंचगव्य मधुसर्पिस्तिलमाषादि ... कलशं ... जुहुयाद्देवेदे
मंत्रकुर्वीत पूर्ववद्देवदेवस्य ... पादोपस्पर्शनं कुर्याद्विधिवत् ...

६२

व॰स्मृ॰
३४

34

उपचारैस्सम्यगभ्यर्च्य नमस्कुर्याच्च भक्तितः वैष्णवान्भोजयेत्पश्चाद्दक्षिणाभिः प्र
तोषयेत् ॥ ❀ ॥ इति श्रीवसिष्ठस्मृतौ विष्णुप्रतिष्ठाविधिर्नवमोध्यायः समाप्तः १२
संवत् १८७८ श्रावणमास्य शितिपक्षे चतुर्थ्यां गुरुवासरे वसिष्ठकृतं ग्रंथं ले
पनीकृतं मुनमं १ वामदेवकुले जातः रामनारायणः शुभस्ते नेदं लिखितं ग्रं
थं विविंसपठग्गतांसदा २ ऽऽ ऽऽ ऽऽ ~ ~ ~ ऽऽऽऽ ऽऽ नमो वक्रतुंडाय

राम॰
३४

पंचवर्षाबीवद्य स्तु जटमादि
पिदर्जतो नरः स्वरवपुनरा
पातःपुनःसंस्कारमर्हति